

1.01

Jurij Hadalin*

Brez dlake na jeziku.¹

Programske usmeritve in delovanje Slovenske nacionalne stranke^{**}

IZVLEČEK

Članek obravnava delovanje Slovenske nacionalne stranke od njene ustanovitve do danes in temelji na njenih programskih dokumentih ter medijskem poročanju o njenem delovanju v okviru parlamenta in izven njega. V procesu analiziranja dokumentov se nakažejo določene stalnice, ki stranko definirajo v slovenskem političnem prostoru in istočasno kažejo na določene spremembe njene javne podobe in politične orientacije. Kljub vsem spremembam pa analiza pokaže precej izrazito doslednost ideoloških stališč, ki je stranki javno mnenje ni pripisovalo, je pa v marsičem tudi posledica lapidarnih argumentacij, ki so omogočale široko interpretacijo izhodišč na idejnem in tudi na socialnogospodarskem področju.

Ključne besede: politične stranke, Slovenija, programi političnih strank, Slovenska nacionalna stranka

ABSTRACT

STRAIGHT TALK THE SLOVENIAN NATIONAL PARTY'S PROGRAMME ORIENTATIONS AND ACTIVITIES

The article focuses on the activities of the Slovenian National Party since its establishment to date based on its programme documents and media coverage of its activities within the Parliament as well as outside of it. The analysis of the documents reveals certain constant

* Dr., znanstveni sodelavec, Privoz 11, SI-1000 Ljubljana; jurij.hadalin@inz.si

** Raziskava je nastala v okviru raziskovalnega programa P6-0281 Idejnopolitični in kulturni pluralizem in monizem na Slovenskem v 20. stoletju, ki ga sofinancira Javna agencija za raziskovalno dejavnost Republike Slovenije iz državnega proračuna.

1 Naslov povzema slogan volilne kampanje SNS za državnozbornske volitve leta 2004. – »SNS na volitve 'brez dlake na jeziku',« STA, 25. 8. 2004, pridobljeno 12. 12. 2019, <https://www.sta.si/863058>.

features that define this party in the Slovenian political space while simultaneously demonstrating particular changes in its public image and political orientation. Despite all the changes, the analysis indicates that the National Party has been rather consistent in its ideological standpoints, although not in public opinion. In many ways, this consistency stems from lapidary argumentation that has enabled a broad interpretation of its fundamental positions in the ideological as well as socio-economic field.

Keywords: political parties, Slovenia, political party programmes, Slovenian National Party

»Mojster Jelinčič ni od muh: svojo medijsko strančico je znal z metodo provokacije in spektakla iz muhe enodnevnice spremeniti v stalnico slovenskega političnega prostora / ... / Malo šovinist in rasist je pravzaprav zato, ker je med slovenskimi politiki najpametnejši, najpravičnejši in najbolj pošten. Bobu si upa reči bob.«²

Slovenska nacionalna stranka je že od svojega presenetljivega uspeha na parlamentarnih volitvah 1992³ slovenski politični fenomen, ki je zelo težko opredeljiv. Zaradi določenih elementov, ki jih vsebuje strankin program, in tudi njihovega odseva v parlamentarnih in medijskih nastopih njenih poslancev je bila v ideološkem spektru uvrščena na desnico, komentatorji so jo radi potiskali celo k skrajni desnici. V njenem programu pa lahko sledimo določenim ideološkim izhodiščem, ki v slovenskem političnem prostoru navadno kreirajo ločnico med levo in desno politično usmeritvijo in določeno stranko premikajo ostro proti levemu polu.⁴ Predvsem tukaj govorimo o odnosu do dogajanja v času med drugo svetovno vojno, kjer je denimo SNS zavzemala izrazito pozitivno stališče do narodnoosvobodilnega boja.⁵ Po drugi strani pa je med slovenskimi parlamentarnimi strankami zagotovo bila tista, ki je v svojih programih imela eksplicitno zapisanih največ elementov, na podlagi katerih bi tja tudi spadala,

2 Milan Balažič, »Kako Jelinčič peče demokracijo«, *Finance*, 12. 6. 2006, 8.

3 Jana Taškar, »Nenaklonjeni spremembam«, *Delo*, 9. 12. 1992, 1.

4 Težavnost opredelitev lahko spremljamo že v sami stranki, ki je ob odhodu takratne Združene liste socialnih demokratov iz koalicije januarja 1996 svoj položaj na političnem spektru komentirala kot desnosredinski, za skrajno desni pa označila SDS (od 1996 SDS) in krščanske demokrate (SKD). Svoje stališče je utemeljevala na: »odnosu do poklanjanja slovenske lastnine tujcem in rimskokatoliški Cerkvi.« – »SNS o novonastalem položaju«, *STA*, 29. 1. 1996, pridobljeno 11. 12. 1996, <https://www.sta.si/185699>.

5 Predsednik stranke Zmago Jelinčič je v intervjuju za *Delo* v času prvega razkola stranke govoril o »posebnem mestu SNS v političnem prostoru, če ga delimo na levo in desno. Zavzemanje za revizijo zakona o državljanstvu nas denimo potiska na desno. Posamezne konkretne usmeritve (pravica do splava in nasprotovanje vrnitve gozdov cerkvi) pa se ujemajo s pogledi na slovenski politični levici. Toda to posebnost naši člani in volilci vendarle poznajo in ne more biti splošen dokaz za levičarsko usmeritev nacionalne stranke.« Njegove besede je treba razumeti z vedenjem, da je v tistem času, tik po volitvah 1992, SNS izgubila skoraj polovico članov poslanske skupine, ki se niso strinjali z levimi odkloni, predvsem pa podporo SNS mandatarju leve sredine Janezu Drnovšku. – Tonči Kuzmanič, »Politični ekstremizem pod Slovenci: SNS od tigrov do papirja«, *Časopis za kritiko znanosti* 176 (1995): 67.

tudi na račun neprikrite ksenofobije.⁶ Zaradi izredno dinamičnih sprememb v stranki, kajti strankin program je izredno stabilen, nestabilna je predvsem stranka, ki ima za seboj dolgo zgodovino razkolov, razpadov, izstopov in tudi izključitev svojih članov ali poslancev, se je njena javna podoba nenehno spreminjala. Prehajala je od militantne k bolj sprejemljivi,⁷ a vendar je zaradi političnega boja in zagotavljanja svojega prostora pod soncem bila pogosto vedno tik ob robu, občasno pa je njena politična retorika pljusknila čez meje družbeno še sprejemljivega.

V medijskem prostoru se je za stranko v vsem času njenega delovanja uporabljala oznaka populizem. Čeprav termin populizem v politoloških raziskavah ni najbolj uveljavljen, pa je za potrebe umeščanja stranke v slovenski politični spekter morda še najbolj uporaben. Populizem nima ideoloških meja, lahko ga umeščamo v levi in tudi v desni spekter politike, večinoma pa ga lahko opredelimo na podlagi ideacionalnega pristopa. V tem primeru je populizem definiran kot ideologija, ki predstavlja »ljudstvo oziroma populus« kot moralno silo in ga zoperstavlja moralno korumpirani »elita«. Različne oblike populizma se razlikujejo v svojem ciljnem »populusu«, ki je lahko utemeljen na razredni, etnični ali nacionalni osnovi. Politični nasprotnik – »elita«, je navadno predstavljen kot homogen blok, v katerem so združene uveljavljene politične sile, gospodarstvo, kulturne elite in kompleten medijski prostor. V svoji najbolj preprosti obliki je populizem pogosteje povezan s pojmom demagogija in se uporablja za opisovanje klasične politične strukture, kjer karizmatični politični voditelj ponuja emocionalno nabite poenostavljene odgovore na kompleksna vprašanja, pogosto povezane tudi s političnim oportunistom.⁸ Zelo pogost je tudi pojav karizmatičnega, a dominantnega voditelja, ki okrog sebe zgradi gibanje ali politično stranko, vendar stranko kljub njeni demokratični podobi programsko in strukturno obvladuje.⁹ Poleg tega je za populistična gibanja značilna uporaba »barvitega in nediplomatskega jezika«,¹⁰ s čimer se poskušajo volilcem predstaviti kot antisistemska stranka,¹¹ zato

6 Pri predstavitvi programa za državnozbornske volitve leta 1992 so poudarili, da ima stranka dobro zastavljen program, a pri tem niso pozabili povedati, da je pogoj za njegovo uresničitev odhod 500.000 Neslovencev. – »Slovenska nacionalna stranka se pripravlja na volitve«, *STA*, 1. 4. 1992, pridobljeno 10. 12. 2019, <https://www.sta.si/991545>.

7 Približno v času prvega razkola lahko opazujemo prvo pravo transformacijo. Tonči Kuzmanič je v zelo zgodnji analizi stranke, ki ji očita izrazito apolitičnost in jo poskuša umestiti med politične ekstremitete, smiselno ugotovil, da je bila SNS do prvega razkola »inkubator, ki je v nekem določenem trenutku razvoja na Slovenskem omogočil zbiranje, dozorevanje in kristalizacijo tendenc znotraj nacionalističnega, šovinističnega, mačističnega in rasističnega družbenega diskurza. V trenutku, ko se je ta proces iztekel, so se ideje izpele in sta nastopila dva nova procesa: oblikovanje dosledno ekstremističnih projektov izven SNS po eni / ... / ter 'socializiranje' same SNS, njena ustalitev, udomačitev, stabiliziranje in poskus participacije pri t. i. 'pravem nacionalizmu' v smislu parlamentarno in javnomnenjsko bolj sprejemljivega projekta na drugi strani.« – Kuzmanič, »Politični ekstremizem pod Slovenci«, 68.

8 Bram Spruyt, Gil Keppens in Filip Van Droogenbroeck, »Who Supports Populism and What Attracts People to It?« *Political Research Quarterly*, št. 2 (2016): 335.

9 Cas Mudde in Cristóbal Rovira Kaltwasser, *Populism: A Very Short Introduction* (Oxford: Oxford University Press, 2017), 44, 45.

10 »'SNS na glas pove tisto, kar Slovenci po tihem mislijo.' Jelinčič: Slovenija naj se odtrga od Balkana,« *Delo*, 21. 9. 1992, 2.

11 In se pri tem v svojih prvih dneh navezuje na nacionalizem. »SNS je prva slovenska stranka pri nas, vse ostale so bile pač politične. Zato bomo v stranko jemali samo Slovence in tiste, ki se Slovence počutijo.« Kuzmanič na str. 34 navaja intervju Zmaga Jelinčiča v *Tribuni* leta 1991, kjer pa je slednji o pogojih za članstvo v »slovenski« stranki omenjal le tedaj modni, a kasneje veliko manj poudarjeni dejavnik antikomunizma, član SNS namreč v preteklosti ni smel biti član ZKS ali »lubenica, navzven zelen, navznoter pa krvavo rdeč.« – Matjaž Šuen, »Za Veliko Slovenijo,« *Tribuna*, 22. 4. 1991, 7.

se retorika glavnine populističnih strank bistveno razlikuje od retorike tistih, ki sestavljajo politični establišment.¹² Dejstvo, da SNS nikoli ni vstopila v vlado, čeprav tega nikoli ni popolnoma izločila kot možnosti,¹³ ji je omogočilo ohranjanje nekakšne antipolitične ali protisistemske držbe, ki je bila eden od razlogov za njeno relativno stabilno volilno podporo. V strankinih programih, vsaj od drugega iz leta 1995 do pete različice iz leta 2016, je v III. členu tudi jasno opredeljena strankina vloga v državnem zboru, vendar formulacija niha od zapisa, da je »Slovenska nacionalna stranka v svojem izhodišču praviloma opozicijska stranka, ki deluje po principu konstruktivne opozicije«,¹⁴ proti resolutni izjavi iz leta 2000, da »Slovenska nacionalna stranka deluje po načelu konstruktivne opozicije«,¹⁵ do ohlapne, da »delovanje Slovenske nacionalne stranke temelji na konstruktivnosti«, ki se nahaja v zadnjih dveh programih iz let 2005 in 2016.¹⁶ Lastnega delovanja stranka ni dojemala kot populističnega in je v programih stranke to eksplicitno zavračala: »Politično delovanje bo potekalo v nasprotju s cenenim populizmom in oblikovanjem kratkoročnih političnih odločitev, ki temeljijo zgolj na interesih političnih elit ali političnih strank.«¹⁷

Vse zgoraj navedeno se v primeru SNS dozdeva kot aparat, ki omogoča razumevanje delovanja stranke v njenih skoraj tridesetih letih obstoja. Po kadrovskih nevihtah, te so bile največkrat povezane s tem, da je opozicijska SNS v ključnih trenutkih pri podpori vladi ali njenim projektom pragmatično odigrala vlogo »jezička na tehtnici«,¹⁸ je v stranki vedno na površju ostal njen prvi predsednik in avtor temeljnih programskih izhodišč Zmago Jelinčič.¹⁹

12 Margaret Canovan, »Populism for Political Theorists?«, *Journal of Political Ideologies*, št. 3 (2004): 242.

13 V času težavnega sestavljanja koalicije po volitvah 1996 je SNS v zameno za vodenje notranjega ministrstva sprejela ponudbo za vstop v nastajajočo levosredinsko vlado Janeza Drnovška, vendar je ta s to ponudbo izvedel politični manevar, ki je v koalicijo pripeljal desnosredinsko Slovensko ljudsko stranko. Pred državnozbornimi volitvami 2004 pa je prvak SNS napovedal, da »Slovenska nacionalna stranka po državnozbornih volitvah 'kot vsaka druga resna stranka' pričakuje vstop v vlado.« – »Zmago Jelinčič: 'SNS sprejema mandatarjevo ponudbo!',« *STA*, 20. 1. 1997, pridobljeno 13. 1. 2020, <https://www.sta.si/256070>. »SNS po volitvah pričakuje vstop v vlado,« *STA*, 29. 9. 2004, pridobljeno 10. 12. 2019, <https://www.sta.si/873504>.

14 »Dopolnjeni okvirni program Slovenske nacionalne stranke,« *Prijatelj*, št. 37 (1996): 30.

15 »Program stranke,« *Internet Archive – Wayback Machine*, pridobljeno 4. 10. 2019, <https://web.archive.org/web/20010405031703/http://www.sns.si/SPLOSNA.htm>.

16 »Čistopis dopoljenega in aktualiziranega programa Slovenske nacionalne stranke, sprejetega na 10. kongresu stranke na Otočcu, 7. maja 2016,« Slovenska nacionalna stranka, pridobljeno 10. 5. 2019, https://www.sns.si/wp-content/uploads/Program-SNS-2016_FINAL.pdf. »Čistopis dopoljenega in aktualiziranega programa Slovenske nacionalne stranke, sprejetega na 7. kongresu stranke, Brdo pri Kranju, 21. maja 2005,« Delo, pridobljeno 15. 10. 2019, https://www.delo.si/assets/media/other/20080820//SNS_program.pdf.

17 »Okvirni program Slovenske nacionalne stranke,« *Prijatelj*, št. 37 (1996): 37.

18 Tadej Bratok, »Zmago Jelinčič: Smo in bomo ostali jeziček na tehtnici,« *Prijatelj*, št. 10 (1994): 11.

19 Kadrovska struktura stranke je sicer eno vprašanje, vendar je vsaj v vrhu stranke mogoče opaziti veliko fluktuacijo obrazov. Iz pregleda strankarskega glasila *Prijatelj*, ki je izhajalo med letoma 1992 in 1996, je mogoče poleg Zmaga Jelinčiča jasno pokazati na le še nekaj oseb, ki so v stranki nastopale tako rekoč od samega začetka in so še danes aktivne. Eden izmed njih je tajnik SNS Matjaž Engel, drugi pa denimo nekdanji poslanec Srečko Prijatelj.

Geneza stranke

Razumevanje sprememb, ki so se dogajale v stranki, tako ni toliko povezano s samimi programskimi izhodišči, čeprav so ravno ta omogočala precejšnjo prilagodljivost stališč, temveč je nujno pogledati tudi, kako je stranka nastala in zakaj je tako rekoč iz mandata v mandat doživljala spremembe v svoji kadrovski sestavi.²⁰ Geneza SNS leži v razmišljanju nekaterih radikalnejših članov Slovenske socialdemokratske stranke o tem, da je koalicija Demos preveč neodločna v svojih dejanjih, politika SDSS pa preveč levo usmerjena. To je pet članov stranke spodbudilo k razmišljanju o potrebi po novi, radikalnejši stranki. Časovno se ideja o potrebi po novi stranki ujema z obdobjem t. i. »štrajka smetarjev«, »ko je prvič nedvoumno prišla v ospredje – poleg socialnega elementa – nacionalna podstat 'obračuna z Bosanci' v Sloveniji, ki so hoteli višje plače.«²¹ Nekaj let kasneje je eden od ustanovnih članov SNS v intervjuju opisal ključni trenutek: »Tisto mrko soboto, 24. novembra 1990, ko so v Ljubljani stavkali smetarji, se je peterica socialdemokratov, v kateri so bili Zmago Jelinčič, Ferdinand Debeljak in še dva, ki nočeta biti imenovana, peljala iz Ljubljane v Celje na šesto konferenco SDSS in načela vprašanje pravilnosti programskih usmeritev SDSS.«

Vsi so bili po srcu oziroma prepričanju nacionalisti, vendar so bili vezani na SDSS, zato so se znašli pred dilemo, ali povzročiti razcep stranke ali ustanoviti svojo. Odločili so se za drugo. Marjan Stanič je tudi dejal, da je predlog o imenu podal sam, Zmago Jelinčič pa ga je sprejel, ravno tako kot nalogo, da stranko organizira. Predlog, da bi se stranka poimenovala narodna, ki je imel v pogovoru v avtomobilu najprej večjo podporo, so zavrnilo, Tonči Kuzmanič pa ponuja dobro razlago, od kod se je pojavil pridevnik nacionalna. Izvor imena bi tako lahko postavili v medijsko zelo prisotne ideje filozofa Tineta Hribarja in kroga *Nove revije*, »saj narod kot tak ne more biti državotvoren, nacija pa lahko to je«. Zmago Jelinčič je kasneje to kreativno nadgradil v misel, da »ko narod ustvari svojo državnost in jo postavi na temelje, postane nacija«,²² a do te premene pride šele z osamosvojitvijo. V lapidarnem programu Slovenske nacionalne stranke, ki je bil sprejet na ustanovnem zboru v Ljubljani 16. marca 1991 in pod katerim je podpisan Zmago Jelinčič kot predsednik, je v preambuli zapisano: »Prva in osnovna programska usmeritev SNS, iz katere izhajajo vse podrobnejše in direktnjše usmeritve, je dobrobit slovenskega naroda – svoj gospod na svoji zemlji.«²³

Stranka je tako nastala spomladi 1990, do prvega nastopa na volitvah pa je morala počakati še skoraj dve leti. Medijska pozornost, ki jo je kot ena izmed množice novonastalih strank dobila, je bila najverjetneje posledica uporabe agresivne retorike in tradicionalno odmevnih tiskovnih konferenc, ki jih je skliceval predsednik stranke.²⁴

20 Lahko bi uporabili tudi poenostavljeno analizo: SNS je programsko izjemno stabilna stranka z izjemno nestabilno kadrovsko strukturo.

21 Tonči Kuzmanič, »Politični ekstremizem pod Slovenci I: SNS od tigrov do papirja«, *Prijatelj*, št. 38 (1996): 32.

22 Kuzmanič, »Politični ekstremizem pod Slovenci«, 51.

23 »Okvirni program Slovenske nacionalne stranke«, 37.

24 Zgolj v decembru 1991 so tako denimo opozorili na kršenje slovenskega zračnega prostora, podali svoje mnenje o jedrski elektrarni v Krškem ter zahtevali vpis pravice do splava v ustavo zaradi »ekstremno klerikalne usmeritve vladajoče strukture.« – »Slovenska nacionalna stranka v izjavi za javnost«, *STA*, 31. 12. 1991, pridobljeno 12. 12.

Svojo javno prezenco so v volilnem letu 1992 stopnjevali,²⁵ pojasnjevali svoja politična stališča, ki so bila izrazito protitujsko usmerjena, opozarjali so na nevarnost jugoslavizacije, svarili pred dejstvom, da vojna za osamosvojitve Slovenije še zdaleč ni končana in se poskušali v političnem spektru pozicionirati desno, v duhu t. i. evropske nove desnice in francoskega vzornika Jeana Marie Le Pena ter njegove stranke Nacionalna fronta. Namenoma so vztrajali na robu in začeli organizirati paravojaške strankarske enote, ki naj bi imele sredi leta 1992 500 izurjenih pripadnikov/patriotov. Ti naj bi zaradi nevarnosti napadov »Neslovencev« skrbeli za javno varnost, da o nenehnem povečevanju vpliva Stranke za enakopravnost občanov, ki je zastopala interese pripadnikov novonastale manjšine nekdanjih jugoslovanskih priseljencev, niti ne govorimo.²⁶ Zaradi tega so si tudi prislužili različne ovadbe, ki pa so se jim precej uspešno izmikali. Militantna podoba, ki jo je spremljala tudi nazorna podoba določenih članov in predsednika stranke, je v javnosti dajala vtis, da smo bili priče fašizaciji oziroma škvadrizmu – Jelinčič pa je grobo zavračal primerjave z Vojislavom Šešljem ali Dobroslavom Parago, predvsem zato, ker je tedaj imidž stranke zahteval čim bolj grobo zavračanje kakršnihkoli povezav z ozemljem in kulturo nekdanje skupne države.²⁷ Javno razkazovanje orožja, za katerega civilisti niso mogli pridobiti orožnega lista, se je pridružilo drugim težavam, sodu je namreč izbil dno t. i. tržiški incident,²⁸ ko je predsednik stranke marca 1992 ob robu strankarskega shoda v Trziču uporabil strelno orožje in neslovensko govoreči skupini »južnjakov« ali »Muslimanov« po lastnih besedah v samoobrambi streljal pod noge.²⁹ Skupina uglednih državljanov je poslala javni poziv k ukrepanju ministroma za notranje zadeve in pravosodje, poziv pa je utemeljila na podlagi kršenja 61. člena Ustave RS, ki govori o prepovedi spodbujanja narodnega, verskega ali drugega sovraštva in nestrpnosti. V aferškem vzdušju so nato konec avgusta, v času tik pred strankinim kongresom v Kočevju, pri Zmagu Jelinčiču izvedli hišno preiskavo, zasegli nekaj orožja in ga aretirali.³⁰ Jelinčič je nato dogodek

2019, <https://www.sta.si/897571>. »Slovenska nacionalna stranka za 55. člen Ustave,« STA, 12. 12. 1991, pridobljeno 9. 12. 2019, <https://www.sta.si/882267>. »Slovenska nacionalna stranka o Jedrski elektrarni Krško,« STA, 20. 12. 1991, pridobljeno 9. 12. 2019, <https://www.sta.si/889473>.

- 25 Že prvega aprila je tako SNS na svojem drugem kongresu predstavila svoj program in napovedala, da bo v novoizvoljenem parlamentu imela od pet do deset poslancev, svoj program pa je predstavila v kratkem geslu: »Stanovanja Slovincem, službe Slovincem, standard Slovincem, Slovenijo Slovincem.«
- 26 »Zgodovinska resnica je, da v Sloveniji živi en sam narod – slovenski in dve avtohtoni manjšini – madžarska in italijanska. Poskus neslovenskih strank za pridobitev manjšinskega statusa je dolgoročen projekt 'krajinizacije' Slovenije, je na stališča Stranke za enakopravnost občanov odgovoril predsednik Slovenske nacionalne stranke Zmago Jelinčič.« – »SNS proti poskusom »krajinizacije« Slovenije,« STA, 9. 12. 1992, pridobljeno 9. 12. 2019, <https://www.sta.si/1228159>.
- 27 Igor Kršinar, »Zmago Jelinčič, predsednik Slovenske nacionalne stranke. Vojna za Slovenijo še ni končana,« *Slovenec*, 25. 4. 1992, 25.
- 28 Zmago Jelinčič, »O čemer mi govorimo naglas, drugi na tihem mislijo,« *Prijatelji* (poletje 1992): 4.
- 29 Kasneje je bil obsojen na denarno kazen za kaznivo dejanje ogrožanja s strelnim orožjem pri prepiru, storjeno v prekoračnem silobranu. – »Jelinčiču denarna kazen,« STA, 31. 5. 1993, pridobljeno 10. 12. 2019, <https://www.sta.si/12357>.
- 30 Posest nedovoljenega orožja je pojasnil tako: »Med člani SNS sem razširil idejo, da naj bi orožje, ki je ostalo po slovenski vojni ... / ... vrnili slovenskim oblastem. Vendar naši fantje orožja niso hoteli osebno vročiti policiji, ker so se bali, da jih bodo policaji zaprli ... / ... Zato smo se dogovorili, da bom vse to orožje prevzel jaz in ga skril na neko mesto. Tik pred volitvami pa smo nameravali to orožje predati ustreznim organom, seveda ob prisotnosti medijev, da bi si pridobili tudi nekaj političnih točk. No, zgodilo se je, da nas je policija v teh zadevah prehitela vse skupaj.« – Marko Pečauer, »Spopad v vrhu Slovenije se je prelomil na SNS,« *Delo*, 1. 9. 1992, 2.

seveda izkoristil za strankarsko propagando in ob množici obtožb, ki so zvenele kot resna teorija zarote,³¹ obtožil slovensko policijo in varnostno-obveščevalno službo, da ga poskušata kompromitirati pred volitvami.³² Podoba in retorika sta bili očitno več kot uspešni,³³ izkazali sta se tudi v konkurenci radikalnejšega tona Narodnih demokratov, ki so v predvolilnem boju ubrali podobne note, a parlamentarnega praga niso prestopili. SNS je na volitvah dosegla svoj do danes najboljši rezultat in Miklavž leta 1992 ji je prinesel 10 odstotkov glasov ali 12 poslanskih mandatov.³⁴

Volilni uspeh pa se je razblinil že konec januarja 1993, ko je v stranki prišlo do velikega razkola. Ob vprašanju podpore mandatarju za sestavo nove vlade dr. Janezu Drnovšku in nasprotovanju potrditvi Janeza Janše za obrambnega ministra je v stranki prišlo do resnega spora, zaradi katerega je iz stranke in poslanskega kluba bil najprej izključen Marjan Stanič in nato še pet poslancev, v frakcijskih bojih³⁵ pa je bilo veliko članstva izključenega. Nezadovoljno »desno« krilo, ki se je vmes organiziralo kot samostojna poslanska skupina, je 13. februarja poskusilo z organizacijo izrednega kongresa SNS v Celju prevzeti stranko, v njegovi odsotnosti so Zmagu Jelinčiču izglasovali nezaupnico in za vršilca dolžnosti predsednika izvolili Staniča,³⁶ nato pa so poskušali na podlagi sodnega postopka doseči upravljanje stranke in začasno blokado njenega žiro računa.³⁷ V vmesnem času je razkol vplival tudi na lokalne odbore, ki so se ravno

31 Dne 27. 8. 1992 se je glede na strankarsko propagando zgodila »noč dolgih nožev«. »Že od vsega začetka, že od takrat, ko sta se stranka in ime Zmaga Jelinčiča pojavila v javnosti, ste doživljali šikane in napade. Averzija je pripeljala tudi do lanskih aretacij in montiranih obtožb, češ da pripravljate atentate na Kučana, Drnovška in Bavčarja ... « – Tadej Bratok, »Zmago Jelinčič: Podprli smo Drnovška, sicer bi nas pobili,« *Prijatelj*, št. 7 (1993): 4.

32 »Slovenska nacionalna stranka deluje protiustavno,« *STA*, 12. 4. 1992, pridobljeno 10. 12. 2019, <https://www.sta.si/1005494>. »Zmagu Jelinčiču naj bi policija danes vrnila odvzeto orožje,« *STA*, 26. 9. 1992, pridobljeno 10. 12. 2019, <https://www.sta.si/1218238>. »Zmago Jelinčič obtožuje policije,« *STA*, 9. 11. 1992, pridobljeno 10. 12. 2019, <https://www.sta.si/1224818>.

33 In to ne samo v slovenskih vodah, zagrebški *Vjesnik* je povzel celotno zgodbo in zapisal, da so »slovenski nacionalisti po odkritjih policije želeli priti do 'slovenske Slovenije' z atentati in drugim nasiljem«. V ta čas sodi tudi vprašanje o vlogi Zmaga Jelinčiča v poskusu bombnega napada in še nekaterih drugih kaznivih dejanjih v Mariboru 11. 8. 1992. Po 14 letih je bil obtožb oprostjen, ostala dva akterja pa sta bila obsojena na zaporno kazen. Med imeni izstopa ime Andreja Šiška, ki v današnjem času predstavlja simbol militantne nacionalistične politike. – »Novi Vjesnik: Jelinčičev »balkanski« šok,« *STA*, 29. 8. 1992, pridobljeno 10. 12. 2019, <https://www.sta.si/1217516>. »Jelinčiča oprostili, Šišku kazen,« *Delo*, 17. 10. 2006, pridobljeno 11. 1. 2020, <https://www.delo.si/novice/kronika/jelincica-oprostili-sisku-in-jericu-kazen.html>.

34 »Izidi dosedanjih parlamentarnih volitev v Sloveniji,« *STA*, 3. 6. 2018, pridobljeno 12. 12. 2019, <https://www.sta.si/2520661>.

35 Aprila 1993 je prišlo tudi do resnih bojov, verjetno je bila z njimi povezana podtaknitev eksplozivnega telesa pod avtomobil Zmaga Jelinčiča, incidenti z eksplozivnimi napravami sicer niso bili osamljeni, februarja 1994 je tako strankin tajnik Jure Jesenko pred vhomom v sedež stranke našel neaktivirano ročno bombo. – »Avto Zmaga Jelinčiča poškodovan z eksplozivnim telesom,« *STA*, 13. 4. 1993, pridobljeno 10. 12. 2019, <https://www.sta.si/4659>. »Pred vhomom v zgradbo SNS našli ročno bombo,« *STA*, 10. 2. 1994, pridobljeno 11. 12. 2019, <https://www.sta.si/55009>.

36 Legitimnost kongresu naj bi dajalo tudi dejstvo, da so na njem bili prisotni štirje od petih ustanoviteljev stranke. – »Izredni kongres SNS: Marjan Stanič – v. d. predsednika,« *STA*, 13. 2. 1993, pridobljeno 10. 12. 2019, <https://www.sta.si/1236595>.

37 »Sodišče ne more odločiti o Slovenski nacionalni stranki, njenih znakih in premoženju, ker ljudje, ki so sklicali izredni kongres SNS, niso več člani stranke, to so ljudje s ceste, je povedal na današnji novinarski konferenci predsednik stranke Zmago Jelinčič.« – »Jelinčič: 'To so ljudje s ceste,« *STA*, 16. 2. 1993, pridobljeno 10. 12. 2019, <https://www.sta.si/1236958>.

tako začeli podvajati, in prišlo je do jasne diferenciacije članstva.³⁸ V tem času je v intervjuju za Slovenske novice Stanič jasno povedal, kako je bila stranka organizirana, in njegovim trditvam lahko deloma pritrjujemo do današnjih dni, »saj naj bi pri SNS ne šlo le za 'nedemokratsko strankarsko ureditev', pač pa celo za svojevrstno 'diktaturo navznoter' / ... / 'Zmago je bil vedno samoiniciativen in precej samovšečen / ... / nikoli ni bilo nobenega zapisnika / .../' SNS je po njegovi oceni delala po principu 'stranka, to sem jaz', Jelinčič pa naj bi nekoč celo izjavil, da 'stranka lahko dobro deluje le, če deluje po načelih diktature'.³⁹

Kljub ločitvi pa je Jelinčiču uspelo ohraniti dovolj veliko jedro stranke, da mu je 20. marca uspelo na dvorcu Zemono organizirati redni kongres stranke in stranko stabilizirati.⁴⁰ Tu je verjetno veliko vlogo odigrala njegova karizma, o kateri je njegova takratna življenjska sopotnica in poslanka SNS Polonca Dobrajc v strankarskem glasilu dejala: »Gre za neko danost, ki jo imaš ali nimaš. Gre za fizično povezavo med govornikom in množico, ki te poslušajo. Za povezavo v živo. Gre za fluide, za izmenjavo fluidov, ki jih imaš ali pa nimaš ... <<⁴¹

Te fluide je predsednik SNS močno potreboval, saj je kmalu izbruhnila nova afero, v javnost je prišel t. i. »dosje Padalec«, ki je razkrival, da je bil Jelinčič v prejšnjem sistemu sodelavec slovenske tajne službe. O vzrokih za razkritje sicer obstaja več teorij, a kot je dejala Polonca Dobrajc, »je prišla pobuda s strani naše stranke o osnutku zakona o uničenju dosjejev, kar ni bilo najbolj premišljeno«. ⁴² Uradno je stranka ob vložitvi predloga zakona podala stališče, da se je za ta korak odločila »zaradi vse pogo-
stejših izsiljevanj z gradivi vprašljive verodostojnosti«. ⁴³ Stranko je nato zapustil še en poslanec,⁴⁴ do leta 1995 pa so v poslanski skupini SNS ostali le še trije.⁴⁵ Politična usoda prve skupine poslancev ni bila enotna, sestavljali so različne samostojne poslanske skupine, dva sta kasneje prestopila k Slovenski ljudski stranki, Marijan Poljšak je

38 Ivana Stamejčič, »Izredni kongres SNS za nezaupnico Jelinčiču: zahteve za moratorij na izplačevanje proračunskega denarja in ureditev pravnega nasledstva,« *Novi tednik NT&RC*, 18. 2. 1993, 6. Ivana Stamejčič, »Dvotirna SNS,« *Novi tednik NT&RC*, 11. 3. 1993, 6. Ivana Stamejčič, »Se Jelinčiču daje stolček?: članstvo Slovenske nacionalne stranke zahteva izredni kongres,« *Novi tednik NT&RC*, 4. 2. 1993, 2.

39 Kuzmanič, »Politični ekstremizem pod Slovenci: SNS od tigrov do papirja I,« 35.

40 »Pričetek kongresa Slovenske nacionalne stranke,« *STA*, 20. 3. 1993, pridobljeno 11. 12. 2019, <https://sta.si/1116>.

41 Tadej Bratok, »Polonca Dobrajc: Dokler bo obstajal le delček družbene lastnine, je možen državni udar,« *Prijatelj*, št. 4 (1993): 8.

42 *Ibid.*, 9.

43 »Slovenska nacionalna stranka kot predlagatelj zakonov,« *STA*, 30. 6. 1993, pridobljeno 11. 12. 2019, <https://www.sta.si/16843>.

44 Andrej Lenarčič, prestopil je k Demokratični stranki Slovenije, kasneje pa se je pridružil skupini samostojnih poslancev. – »DZ RS, Komisija za volitve, imenovanja in administrativne zadeve. Prestopi v poslanskih skupinah in preimenovanje poslanskih skupin, 28. 10. 1996,« v: *Državni zbor Republike Slovenije. Poročilo za obdobje 23. 12. 1992 do 16. 10. 1996*, pridobljeno 12. 10. 2019, https://fotogalerija.dz-rs.si/datoteke/Publikacije/PorocilaDZ/1992_%E2%80%931996/Mandatno_porocilo_1992-1996.pdf.

45 V poslanski skupini so ostali Zmago Jelinčič, Polonca Dobrajc in Rafael Kužnik. Marca 1994 je bil zaradi neupoštevanja strankarske discipline pri glasovanju o razrešitvi obrambnega ministra Janeza Janše iz stranke izključen Ivan Verzolac, ki si je v strankarskem glasilu prislužil polstranski izključitveni pamflet z zaključnim opozorilom: »Volilci nimajo tako kratke pameti. Izdajalcev ne volijo dvakrat.«, leta 1995 pa je iz stranke izstopil še Jožef Kopše, ki v času največjih trenj ni kazal nobenih znakov nezadovoljstva. – »Poslanec Ivan Verzolac izključen iz Slovenske nacionalne stranke,« *Prijatelj*, št. 3 (1994): 23. Tadej Bratok, »Jože Kopše: Nisem največji med političnimi spletkarji,« *Prijatelj*, št. 5 (1993): 6–11.

ustanovil lastno Nacionalno stranko dela,⁴⁶ kot fenomen pa je treba omeniti najbolj homogeno stranko, ki je izšla iz razkola, Slovensko nacionalno desnico. Ta je imela težnje po ustanovitvi uniformiranega podmladka, leta 1995 realiziranega v obliki rekreacijsko-športnega društva 9/115 Slovenski sokol,⁴⁷ in je bila prva paravojaška politična organizacija v Sloveniji. Političnim strankam je sicer od leta 2000 zakonsko prepovedano delovati kot oboroženo združenje. Tudi SND je kasneje doživljala turbulentne čase, zapustil jo je njen ustanovitelj Sašo Lap in v naslednjih letih se je rein-karnirala v obskurni, a glasni Stranki slovenskega naroda.⁴⁸ To je vodil Andrej Šiško, povezan z vsaj eno bombno afero, ki je pretresala SNS v letih 1992/1993. Stranka je v kombinaciji s Šiškovim vodenjem navijaške skupine Viole iz Maribora in navezavo z društvom Harvardi, ki je od SNS prevzelo parazgodovinsko razlago slovenske zgodovine oziroma t. i. venetske teorije,⁴⁹ nakazovala nadaljevanje paramilitarističnih teženj. Te so v letu 2018 rezultirale v ustanovitvi t. i. štajerske varde.⁵⁰ Stranka se je z odhodom militantnega krila v letu 1993 tako zelo pacificirala⁵¹ in je svoje delovanje vse od tedaj usmerjala v besedne obračune; ali povedano v besednjaku strankinega programa: »Ta program pomeni trajno strateško sporočilo Slovenske nacionalne stranke v skladu z načeli demokratične politične kulture in pravne države in ob spoštovanju človekovih pravic; za doseg ciljev, zastavljenih in predstavljenih v tem programu, bomo uporabili vsa razpoložljiva demokratična sredstva.«⁵²

Delovanje zelo okrnjene poslanske skupine v parlamentu je bilo po tem, ko je »znotraj poslanskega kluba SNS kakor tudi širšega članstva prišlo do dokončne diferenciacije, do neizbežnega razpleveljenja ali deratizacije, če že hočete«, kakor je dobro leto po razkolu zapisal uvodničar v strankinem glasilu, močno oteženo. »Prvi šok slovenske javnosti se je ob uglajenih argumentiranih nastopih Zmaga Jelinčiča za parlamentarno govornico razelektril brez večjega kratkega stika, čeprav je bilo razočaranje nekaterih volilcev nad krotilcem bedakov velikansko. Prav nič Hitlerjevega histeriranja in Mussolinijevega samopoveščevanja ni hotelo biti. Niti za kapljico krvi / ... / Politik, ki bi lahko v vsakem trenutku ponovil na drugem naslovu slišano misel 'stranka, to sem jaz!', kar ni hotel in noče uporabiti svoje karizme in prirojene sposobnosti komuniciranja s širšimi množicami. Namesto da bi po levi in po desni pokosil jogurtne amaterje, se je strankin prvak, ki je tudi brez poslanske plače več kot dovolj premožen, lotil parlamentarnega dela / ... /«⁵³

46 »Marijan Poljšak ustanavlja novo stranko,« *STA*, 30. 6. 1993, pridobljeno 10. 12. 2019, <https://sta.si/16852>.

47 Društvo naj bi delovalo v skladu s statutom stranke. – »Lap: Slovenski sokol je športno-rekreacijsko društvo,« *STA*, 15. 2. 1995, pridobljeno 11. 12. 2019, <https://www.sta.si/122138>.

48 Jurij Hadalin, »Nihče jim ne zaupa, pa še kar nastajajo: izvenparlamentarne politične stranke na Slovenskem od demokratičnih sprememb do danes,« *Prispevki za novejšo zgodovino* 57, št. 1 (2017): 210, 218.

49 »Dosedanje uradno zgodovinopisje, ki ga je najbolj branil jugoslavenarsko nastrojeni prof. Bogo Grafenauer – (je bilo) laž.« – Tadej Bratok, »Slovenija – podoba evropskega naroda,« *Prijatelj*, št. 6 (1995): 45.

50 »Odmevi na ustanovitev paravojaške organizacije »Štajerska varda,« *Svobodna beseda*, 4. 9. 2018, pridobljeno 12. 12. 2019, <https://www.svobodnabeseda.si/odmevi-na-ustanovitev-paravojaške-organizacije-stajerska-varda>.

51 Iz programa stranke leta 2000 izgine tudi pasus o legalizaciji posesti oziroma minimalnih omejitvah za legalno pridobitev orožja.

52 »Čistopis dopolnjenega in aktualiziranega programa, Brdo pri Kranju, 21. maja 2005.«

53 Franc Furland, »Jelinčičevi včeraj, danes, jutri,« *Prijatelj*, št. 4 (1994), 3.

Parlamentarno delo je SNS vzela zelo resno in bila predlagateljica več zakonov. Nekateri med njimi so bili precej sporni, kot sta denimo Zakon o preprečevanju dvojnega državljanstva⁵⁴ in Zakon o odpravi dvojnega državljanstva, še bolj problematična pa je bila zahteva po razveljavitvi Zakona o državljanstvu. Zaradi tega je stranka ostro nasprotovala zakonski ureditvi,⁵⁵ ki je za referendum predvidela potrebo po zbranih podpisih več kot 40.000 polnoletnih državljanov, saj ni imela dovolj poslancev, s katerimi bi lahko ta korak obšla. Kljub temu je podpise s podporo nekaterih drugih izvenparlamentarnih strank zbrala, a je ustavno sodišče razsodilo, da je predlagano referendumsko vprašanje neustavno. Cilj SNS je bil jasen, revizija domnevno skoraj 200.000 podeljenih državljanstev.⁵⁶ Stranka je bila pri vlaganju predlogov zakonov smela, vendar pogosto manj uspešna, je pa v slogu svojega vodje s tem v javnosti širila razpravo o svojih programskih izhodiščih, ni pa imela nobenih skrupulov pri pridruževanju podpore projektom, pobudam in zakonom, »ki so v korist slovenskemu narodu in državi«. ⁵⁷ V skladu s svojo deklarirano »protiklerikalno«⁵⁸ politiko (ob tedaj zelo priljubljeni udbomafiji je SNS opozarjala tudi na »kleromafijo«⁵⁹) ji je tako uspelo s pobudo za sprejem Zakona o začasnem delnem zadržanju vračanja premoženja cerkvam in drugim verskim skupnostim oziroma redovom razen vračanja sakralnih objektov,⁶⁰ razburjal pa je tudi predlog o dopolnitvi zakona o pravnem položaju verskih skupnosti, ki je predvideval uvedbo t. i. cerkvenega davka.⁶¹ Nadpovprečno uspešni pa so bili s svojimi pobudami na področju naravovarstva, kjer so prispevali predlog Zakona o varstvu samoniklih gliv in vrsto drugih predlogov, ki so bili pred volitvami še v postopku sprejemanja, a usklajeni z vlado.⁶² Zanimiv paradoks iz tega časa predstavlja problem cerkvene uprave v vasi Razkrižje in treh vaseh v občini Štrigova, ki so spadale pod upravo zagrebške nadškofije, bogoslužje v njih pa je potekalo v hrvaškem jeziku. Nacionalni vidik je tedaj premagal načelo strogega antiklerikalizma in po angažmaju stranke pri ureditvi problematike tako prispeval k verjetno edinemu pozitivnemu zapisu o Katoliški cerkvi ter intervjuju z mariborskim nadškofom Francem Krambergerjem v strankarskem glasilu.⁶³

Poudarjanje svojih ideoloških izhodišč in tudi konkretno pridobivanje političnih točk z opozarjanjem na vsakdanje težave državljanov pa je majhna opozicijska poslanska skupina dosegla z obilno uporabo dela parlamentarnega postopka, s poslanskimi vprašanji. Ta so poleg glasnosti v parlamentarnih komisijah postala paradni konj SNS

54 »Kronologija predloga Zakona o preprečevanju dvojnega državljanstva,« *Prijatelj*, št. 8 (1995): 28.

55 »Zakaj referendum?,« *Prijatelj*, št. 6 (1994): 1.

56 Nevenka Vrabec, »Slovensko državljanstvo nič več za kilo pljučne pečenke,« *Prijatelj*, št. 3 (1993): 16.

57 »Pregled dela Slovenske nacionalne stranke v štirih letih,« *Prijatelj*, št. 11 (1996): 38, 39.

58 V naslovnem pamfletu strankarskega glasila so pod geslom »katoliški cerkvi ne damo slovenskih gozdov« svirali »Vrača se inkvizicija. Bomo Slovenci vse to dopustili? Ne!« – »Katoliški cerkvi ne damo slovenskih gozdov,« *Prijatelj*, št. 3 (1995): 1.

59 »Slovenska nacionalna stranka ob Božični poslanici slovenskih škofov,« *STA*, 15. 12. 1993, pridobljeno 11. 12. 2019, <https://www.sta.si/46427>.

60 »Cerkvi in veleposestnikom vendarle ne bomo podarili gozdov!,« *Prijatelj*, št. 29 (1996): 23–34.

61 Pavle Robida, »Cerkev spet debelo laže,« *Prijatelj*, št. 8 (1995): 31–33.

62 »Slovenska nacionalna stranka v veliki meri uresničuje svoje obljube!,« *Prijatelj*, št. 4 (1996): 23.

63 Tadej Bratok, »Zmaga Razkrižancev in slovenske nacionalne stranke,« *Prijatelj*, št. 9 (1994): 24, 25.

in tako je ostalo do danes. V vseh sklicih Državnega zbora Republike Slovenije, v katerih je bila stranka prisotna, so njeni poslanci zastavili približno petino vseh poslanskih vprašanj. V prvem sklicu so tako glede na analizo področij, na katera so se nanašala vprašanja, največ pozornosti posvetili problematiki v zvezi s tujci (48), urejanju mednarodnih odnosov oziroma zunanji politiki (36), gospodarskemu in finančnemu področju (28), socialni politiki (25), področju prometa in zvez (22) ter zadevam iz pristojnosti ministrstva za notranje zadeve (18) in ministrstva za obrambo (17).⁶⁴ Do težave pri analizi teh vprašanj pa pridemo, ko se poglobimo vanje. Jasno je, da so bila denimo poslanska vprašanja, ki so povezana z zunanjo politiko, orientirana predvsem na sosednje države, ki jih stranka obravnava kot grožnje ali tekmice. Zgolj za primer sem iz množice odbral dve, ki sta v tej analizi označeni kot vprašanja s področja prometa in zvez ter obrambe. Poslanec Zmago Jelinčič je denimo novembra 1996 vladi postavil vprašanje o oddaji gradbenih del pri gradnji avtocestnega odseka Arja vas–Vransko. Pri tem ga je zanimalo, »zakaj vlada daje omenjeno delo Italijanom, ki so sicer najcenejši, vendar tudi najslabši izvajalci«, in ne »slovenskim gradbenim podjetjem, ki so cenovno v srednjem razredu, kakovostno pa boljša od Italijanov«. ⁶⁵ Podobno velja za vprašanje s področja obrambe, kjer je istega poslanca oktobra 1995 zanimalo, zakaj so v prehrano pripadnikov Slovenske vojske vključeni izdelki tujih proizvajalcev, da o vprašanju ministrici za delo, družino in socialne zadeve, zakaj je na delovišču slovenskega podjetja v Rusiji zaposlenih »40 monterjev, ki so Hrvati«, in le trije Slovenci, niti ne govorimo. ⁶⁶

Parlamentarna stalnica

Slovenska nacionalna stranka se je leta 1996 ponovno uvrstila v državni zbor, na volitvah je dosegla 3,2 odstotka glasov, kar je po tedanji ureditvi za las zadoščalo za vstop v parlament. Dobila je štiri poslanska mesta, tri so obdržali dotedanji poslanci Zmago Jelinčič, Polonca Dobrajc in Rafael Kužnik, pridružil se jim je še Peter Lešnik, ki se je sicer stranki priključil tri tedne pred volitvami. ⁶⁷ Oblikovanje vladne koalicije se je tudi po volitvah 1996 izkazalo za izjemno težavno in pragmatični mandatar dr. Janez Drnovšek je vodil izjemno težka pogajanja, ki so konec februarja 1997 pripeljala do potrditve vlade, v kateri so sodelovale levosredinska Liberalna demokracija Slovenije, desnosredinska Slovenska ljudska stranka in Demokratična stranka upokojujencev Slovenije. A pot do sestave te vlade je bila dolga in SNS je ponovno odigrala vlogo jezička na tehtnici pri potrditvi mandatarja. ⁶⁸ Stranka je pri tem ostala enotna, še več, v

64 »Slovenska nacionalna stranka v veliki meri uresničuje svoje obljube!«, *Prijatelj*, št. 33 (1996): 26.

65 »Odgovori vlade na poslanska vprašanja poslancev SNS (št. 30)«, *Prijatelj*, št. 30 (1996): 58, 59.

66 »Odgovori vlade na poslanska vprašanja poslancev SNS (št. 29)«, *Prijatelj*, št. 29 (1996): 59–62.

67 »Slovenska nacionalna stranka preživela selekcijo! Štirje poslanci nacionalne stranke o sebi«, *Prijatelj*, št. 12 (1996): 19–26.

68 Na vprašanje Zmaga Jelinčiču, če je tudi leta 1996 odigral vlogo »rešitelja«*Janeza Drnovška*, je ta odgovoril: »Leta 1992 nismo reševali dr. Drnovška, ampak situacijo v Sloveniji ... Tudi letos ne moremo podpreti tistih, katerih glavna teza je, da so belogardisti osvobodili Slovenijo, partizani pa zločinci ... S takimi ljudmi SNS ne more sodelovati.

preigravanju različnih scenarijev in vse krajšem roku za sestavo vlade je Janez Drnovšek konec januarja oblikoval predlog o »vladi minimalne večine«, ki bi jo sestavljale štiri stranke, med njimi tudi SNS.⁶⁹ SNS bi po načrtu moralo pripasti ministrstvo za notranje zadeve, ki bi ga vodila Polonca Dobrajc.⁷⁰ Na koncu se je poskus vključitve SNS v vladno koalicijo izkazal zgolj za politični maneuver v času kupčkanja v parlamentu, a javnost in politika sta verjetno čutili pritisk, ki ga je pomenil morebitni vstop SNS v vladno politiko, sploh v resorju za notranje zadeve, vsaj sodeč po slovesu strankinih ideoloških usmeritev.⁷¹

Glede drugega državnozbornskega mandata je treba omeniti, da je v skladu s spremembami v stranki prišlo do novega fokusa. Določene usmeritve so se seveda nadaljevale in iz vprašanj, pobud in zakonskih predlogov lahko izluščimo, da je v prvem obdobju v stranki prevladoval izrazit »protiklerikalen«⁷² in »narodno obrambni« duh, ki je SNS denimo pripeljal v politični projekt z Združeno listo socialnih demokratov. SNS je že dlje časa snovala referendumsko pobudo za spremembo zakona o denacionalizaciji, ki ga je novembra 1991 sprejela tedaj še tridomna slovenska skupščina. Zanj je poleg SNS, ki je pobudo vložila pod geslom Gozdove Slovincem; ZLSD, ki jo je vložila pod imenom Ohranimo naše bogastvo, nastopil še kočevski gozdar Janez Černač s pobudo Ohranimo naše gozdove. V državnem zboru je sicer potekala tudi širša akcija zbiranja podpisov 30 poslancev, ki jo je v začetku vodila največja vladna stranka LDS in je podpirala Černačev predlog, a se je v toku postopka umaknila. Na predlog SNS sprejetemu zakonu o zamrznitvi vračanja zemlje Cerkvi je že konec leta 1995 bil dodan in sprejet amandma o zadržanju vračanja premoženja v naravi, kadar je upravičenec zahteval več kot 200 hektarjev kmetijskega zemljišča. To je bilo poleg omejevanja cerkvenega lastništva namenjeno dejstvu, da je prihajalo do zahtevkov po vračilu gozdov fevdalnega izvora in so potomci grofa Thuna denimo zahtevali vračilo 3500 hektarjev gozdov v Mežiški dolini. Končno referendumsko vprašanje je bilo: »Ali ste za to, da državni zbor z zakonom o spremembah in dopolnitvah zakona o denacionalizaciji uredi, da se gozdna veleposestva fevdalnega izvora ne glede na obseg ne vračajo niti se zanje ne plačuje odškodnina; da se pri drugih upravičencih z vračanjem gozdov ne more ustvarjati veleposest gozdov nad 800 hektarjev (razen v javni lastnini) in da za presežek nad 800 hektarjev ne pripada upravičencem nikakršna odškodnina – ali kvečjemu po regresivni lestvici; da je pri cerkvenih

Zato je bila tudi letos možna samo ena opcija: dr. Drnovšek.« – Nada Ravter, »Vseeno je, kako očistiš ladjo,« 7D, 29. 1. 1997, 15.

69 »Janez Drnovšek oblikoval predloga za vlado »minimalne večine«,« STA, 24. 1. 1997, pridobljeno 11. 12. 2019, <https://www.sta.si/257035>.

70 Javnosti je predsednik stranke zagotovil, da bo Polonca Dobrajc »delovala v skladu s pozitivno slovensko zakonodajo in z ustavo. Zagotovo se ne bo spuščala v bedarije, ki ne sodijo v kriminalistične sfere, ampak v populistične variante.« – »7D: Zmago Jelinčič – Vseeno je, kako očistiš ladjo,« STA, 29. 1. 1997, pridobljeno 11. 12. 2019, <https://www.sta.si/257880>.

71 Splošne usmeritve stranke so bile še vedno predmet težave, na vprašanje, ali so v SNS nacionalno ozaveščeni ali nacionalisti, je Jelinčič dejal, da »je naš nacionalizem levi nacionalizem, napreden je in svobodomiseln.« – Ravter, »Vseeno je, kako očistiš ladjo,« 16.

72 V SNS so bili prepričani, da gre za »zgodovinsko poslanstvo«, in poudarili, da gozdov ne bi smeli prepustiti tujcem in Rimskokatoliški cerkvi, »ki je prav tako tujka.« – »Jelinčič: Referendum o gozdovih – 'zgodovinsko poslanstvo',« STA, 26. 2. 1997, pridobljeno 11. 12. 2019.

javnih osebah omogočeno vračanje do 1000 hektarjev gozdov, za presežek primerna odškodnina; upoštevajoč cerkvene potrebe pri vzdrževanju kulturnih spomenikov in pri drugih splošno koristnih cerkvenih dejavnostih; ter da vsi ti gozdovi ostanejo v javni lasti (da je kasnejša privatizacija prepovedana).«⁷³

Združenim silam je uspelo zbrati več kot 50.000 podpisov, vendar je državni zbor sprejel sklep, da je treba referendumsko vprašanje dati v ustavno presojo, in določil, da je v določenih točkah v neskladju z ustavo, ter projekt ustavil.⁷⁴ Podobno narodno-obrambno je stranka delovala tudi pri vprašanju tujih vlaganj in privatizacije, SNS je tako poskušala vložiti amandma k predlogu zakona o prevzemih podjetij, s katerim bi zaščitili notranje lastnike in s tem najboljša slovenska podjetja pred prevzemi tujcev.«⁷⁵

Drugo stalnico je predstavljalo vprašanje o vrednotah narodnoosvobodilnega boja, ki tudi izhaja iz osnovnih programskih usmeritev. V tem pogledu se je stranka še bolj odločno postavila proti pogledom strank z desnice in se tako denimo ostro uprla odločbi ustavnega sodišča o rehabilitaciji vojnih zločincev ter tudi zahtevala odstop »nekdanjega domobranca«, generalnega tožilca Antona Drobniča, na čigar predlog je ustavno sodišče »rehabilitiralo vse vojne zločince in narodne sovražnike iz II. svetovne vojne oziroma narodnoosvobodilne borbe slovenskega naroda.«⁷⁶ Podobno ostro se je odzvala na pobudo o spravni deklaraciji, saj »nas ni sram svoje zgodovine in je ne nameravamo oziroma nočemo pozabiti.«⁷⁷ V podobnih tonih je stranka tudi zanikala svojo protikomunistično usmeritev, ki jo je glasno razglašala pred volitvami 1992, a se je v času pacifikacije stranke izgubila. Tako je bila SNS resolutno proti sprejemu t. i. lustracijskega zakona.⁷⁸ Zakonodajo je stranka povezala z usmeritvami strank SDS in SKD, »ki sta izgubili svoj kompas in vedno bolj poudarjata probelogardistično in prokolaboracionistično usmerjenost«. Predlagani zakon so označili za »stalinistično skropucalo«, predvsem pa so poudarili nekompatibilnost pogledov s stranko SDS, ki je tudi v tem času ostala strankin glavni ideološki nasprotnik.⁷⁹

Posebno poglavje v strankinem delovanju predstavljajo vprašanja odnosov s tujino. Glavnina strankinih sporočil in poslanskih vprašanj je bila uperjena proti sosednji Republiki Hrvaški,⁸⁰ ta sčasoma nadomesti notranjepolitično vprašanje »južnjakov«,

73 »Gozdovi, čigavi (bo)ste?«, *STA*, 29. 3. 1997, pridobljeno 11. 12. 2019, <https://www.sta.si/269541>.

74 »Vsebina referendumskega vprašanja ZLSD v določenih točkah v neskladju z ustavo«, *STA*, 28. 5. 1997, pridobljeno 11. 12. 2019, <https://www.sta.si/280862>.

75 »SNS za zaščito slovenskih podjetij pred prevzemi tujcev«, *STA*, 19. 5. 1997, pridobljeno 11. 12. 2019, <https://www.sta.si/278999>.

76 »SNS odločno nasprotuje zoper odločbo ustavnega sodišča o rehabilitaciji vojnih zločincev«, *STA*, 6. 4. 1998, pridobljeno 11. 12. 2019, <https://www.sta.si/334018>.

77 »Jelinčič proti deklaraciji o spravi«, *STA*, 17. 6. 1998, pridobljeno 11. 12. 2019, <https://www.sta.si/346627>.

78 Ta se je naslanjal na resolucijo 1096 Parlamentarne skupščine Sveta Evrope, ki je zahtevala odpravo posledic nekdanjih komunističnih totalitarnih sistemov.

79 »Pahor in Jelinčič o predlagani lustraciji«, *STA*, 6. 11. 1997, pridobljeno 11. 12. 2019, <https://www.sta.si/307757>.

80 Pobud in napadov na »nesposobno« slovensko politiko pri vprašanju urejanja odnosov s Hrvaško je bilo veliko, provokativno obnašanje pa je za stranko bilo domoljubno dejanje. Ob izobesu slovenske zastave na Savudrijskem rtu avgusta 1998 je tako Zmago Jelinčič zapisal, »da v slovenskem narodu še ni zamrla svobodomiselna zavest«. – »Jelinčič: Pogovori na Mokricah pokazali nesposobnost slovenskih pogajalcev«, *STA*, 26. 8. 1998, pridobljeno 11. 12. 2019, <https://www.sta.si/358131>. »Jelinčič napisal odprto pismo 'neznanemu junaku in slovenski vladi'«, *STA*, 27. 8. 1998, pridobljeno 11. 12. 2019, <https://www.sta.si/358312>.

ki je zaznamovalo začetno obdobje strankinega delovanja. Konstantno zaostrovanje odnosov s Hrvaško je seveda bilo kurantno in je ostalo stalnica do današnjih dni, seveda pa zavzemanje za mejo na reki Mirni⁸¹ sčasoma ni ostalo zgolj v domeni SNS.⁸² Po mojem mnenju je pomemben simbolni vrhunec pomenila izdaja slovenskega prevoda zgodovinskega pamfleta *Hrvati v luči zgodovinske resnice iz leta 1944*, ki temelji na srbski medvojni protihrvaški propagandi, predgovor zanjo je prispeval Zmago Jelinčič.⁸³ V knjigi, ki je bila trikrat ponatisnjena, tako lahko izvemo »da Hrvati sploh niso slovenskega izvora, da so v resnici le srbsko pleme, da so grabežljivi, nehvaležni, šovinistični, megalomanski in mrhovinarski oportunisti, da si prisvajajo vse, kar je tuje.«⁸⁴ Odnosi z Republiko Avstrijo so v tem obdobju bili malce manj izpostavljeni, saj obdobje koroškega deželnega glavarja Jörga Haiderja pride v prvi plan malce kasneje, zato so bile strankarske intervencije večinoma uperjene k zaščiti slovenske manjšine in polemikam o državnih simbolih. Pri tem je bil jasno viden tudi narodnoobrambni pogled: »Vpliv germanskega lobija je izredno močan. Germanizacija prodira v Slovenijo zelo subtilno, preko določenih zvez in povezav, ki jih vodijo uradniki, nekateri ugledni člani sodne veje oblasti. V zvezi s tem je naša stranka postavila poslansko vprašanje, ali se lahko ustavni sodnik zavzema za ustanovitev avstrijske manjšine v Sloveniji. Poleg tega pa nemške in avstrijske firme, predvsem zavarovalnice, ki na Štajerskem že pobirajo oziroma dajejo zavarovalnine, kot hipoteke jemljejo zemljišča na našem ozemlju, s tem da imajo vmes slamnatega moža in čakajo na naš vstop v Evropo, da bodo izstavile papirje.«⁸⁵

V ta kontekst sodi tudi zavzemanje stranke za priznavanje manjšinskega statusa zgolj ustavno določenima madžarski in italijanski narodni skupnosti, medtem ko so si »posredovanje« pri vpisu slovenske manjšine v hrvaško ustavo seveda pripisali kot velik uspeh.⁸⁶ Priznanje statusa t. i. staronemški manjšini so seveda zavračali,⁸⁷ saj kljub premikom v interpretaciji vloge »Neslovencev« nikakor niso mogli priznati precedensa, ki bi omogočil pridobitev pravic manjšini slovenskih državljanov iz nekdanjih jugoslovanskih republik.⁸⁸ Zelo skeptičen pogled je stranka imela tudi glede odnosov z Republiko Italijo, kjer se je predstavljala kot zaščitnica interesov slovenske manjšine.⁸⁹ V tem kontekstu ni nepomembno poudarjanje vrednot organizacije TIGR, ki je zapisano v programu stranke, tudi zato, ker je Zmago Jelinčič v sorodstvenih povezavah

81 Maksimalistični pristop k zahtevi po »pravični meji«, s katero bi Sloveniji pripadel Savudrijski polotok, ima dolgo brado in je bil v devetdesetih letih prisoten v delu slovenske politike in posledično tudi s politiko povezanih civilnodružbenih gibanj. Za kronologijo in pojasnitev koncepta gl. Igor Mekina, »Nerazumne zahteve«, *Mladina*, 30. 1. 2013, pridobljeno 3. 7. 2020, <https://www.mladina.si/120037/nerazumne-zahteve/>.

82 »SNS bo vztrajala pri določitvi meje s Hrvaško na reki Mirni«, *STA*, 29. 12. 1993, pridobljeno 11. 12. 2019, <https://www.sta.si/48793>.

83 Veliša Rajičević, *Hrvati v luči zgodovinske resnice* (Tržič: Učila International, 2006).

84 Marcel Štefančič, »Psunjski: Hrvati v luči zgodovinske resnice; Marijan F. Kranjc, Slobodan Kljakić: Plava garda – poveljnikovo zaupno poročilo«, *Mladina*, 5. 7. 2006, pridobljeno 20. 1. 2020, <https://www.mladina.si/100836/>.

85 Boštjan Horvat, »V Slovenijo zelo subtilno prodira germanizacija«, *Panorama – tednik naših ljudi*, 11. 12. 1996, 6, 7.

86 »Slovenska nacionalna stranka preživela selekcijo!«, 20.

87 »SNS vladi in zunanjemu ministru znova očita nesposobnost«, *STA*, 25. 9. 2000, pridobljeno 11. 12. 2019, <https://www.sta.si/514166>.

88 »Protest SNS ob izjavi Mazowieckega«, *STA*, 20. 1. 1993, pridobljeno 10. 12. 2019, <https://www.sta.si/1233030>.

89 Blanka Koželj, »Predsednik SNS Zmago Jelinčič med Slovenci v Italiji«, *Prijatelj*, št. 5 (1996): 46.

z enim od njenih ustanoviteljev, Zorkom Jelinčičem.⁹⁰ Podoben narodnoobrambni položaj je zaradi italijanskih pritiskov v času pred začetkom pogajanj⁹¹ o vstopu v Evropsko unijo stranka zavzela ob vprašanju t. i. španskega kompromisa, ki je liberaliziral slovenski trg nepremičnin oziroma omogočal nakup nepremičnine tujcem.⁹² Problematizirala je tudi podeljevanje italijanskih državljanstev slovenskim državljanom, seveda iz istega razloga.⁹³

V slovenskem političnem prostoru je stranka zlagoma začela delovati na nasprotovanju vstopu v zvezo NATO,⁹⁴ kar ji je omogočilo tudi zajadrati na valu precej priljubljenega »antiamerikanizma«, po drugi strani pa je Zmago Jelinčič navezoval zelo tesne stike z Izraelom.⁹⁵ Najbolj presenetljiv obrat pa je pri stranki pomenilo obdobje zelo srčnega sodelovanja z Zvezno republiko Jugoslavijo. Sledimo mu lahko že od leta 1995, ko je februarja Zmago Jelinčič predstavil poslansko pobudo za oživitev gospodarskih stikov z ZRJ,⁹⁶ ki jo je novembra ob čestitki ZRJ ob sprejemu Daytonske mirovne pogodbe razširil še na normalizacijo diplomatskih stikov.⁹⁷ Vmes ni v niti enem od mnogih nastopov v srbskih medijih pozabil poudariti, da je ZRJ država, »s katero Slovenija nikoli ni imela problemov«, tamponsko Hrvaško pa označil za »največji vzrok nemirov in nestabilnosti v tem delu Evrope«.⁹⁸ SNS se je tudi kot edina slovenska parlamentarna stranka postavila na srbsko-črnogorsko stran v času napada sil zveze NATO na Jugoslavijo in še pred njimi odločno protestirala proti odločitvi slovenske vlade o dovoljenju za prelete letalskih sil zveze NATO čez slovensko ozemlje.¹⁰⁰ Boris Jež je spomladi 1999 prispeval briljantno analizo tega političnega preobrata in ob prispodobi o zarečenem kruhu spomnil na osem let staro izjavo Zmaga Jelinčiča v časopisu *Tribuna* o tem, da so »nas slovenski politiki že dvakrat prodali Srbom: leta 1918, 1945, sedanja oblast pa nas zgleda želi prodati še tretjič. Proti temu se bomo odločno borili.«¹⁰¹ Po seriji obiskov ZRJ in sestankov s srbsko vlado »danes v mikrofone govori neki povsem drugi Jelinčič / ... / ki je še pred nekaj leti pripisoval vse

90 »Dopolnjeni okvirni program Slovenske nacionalne stranke,« 38. Zorko Jelinčič, »Slovenec sem!«, *Prijatelj*, št. 10 (1994): 34.

91 Edi Pucer, »Esuli nimajo v Istri kaj iskati,« *Primorske novice*, 30. 9. 1994, 29.

92 »SNS ne podpira španske pobude,« *STA*, 10. 4. 1996, pridobljeno 10. 12. 2019, <https://www.sta.si/200816>.

93 »Tako bomo poleg 185.000 neslovencev dobili še nekaj tisoč italijanskih državljanov, pravih Slovencev, ki bodo imeli zato, ker imajo dvojno državljanstvo, možnost na veliko kupovati slovenske nepremičnine. Italijanska manjšina v naši državi pa potuhnjeno molči! Tako bodo Italijani skozi zadnja vrata prišli do tistega, kar so hoteli – do naše zemlje!« – »Naše domovine ne damo italijanskemu fašizmu!«, *Prijatelj*, št. 9 (1994): 1.

94 »Podpis tranzitnega sporazuma med Republiko Hrvaško in zvezo Nato potiska našo državo nazaj na Balkan in pomeni skrajno ignorantsko ravnanje slovenske vlade!«, *Prijatelj*, št. 30 (1996): 28.

95 »Zmago Jelinčič v Izraelu,« *STA*, 22. 8. 1998, pridobljeno 11. 12. 2019, <https://sta.si/357574>.

96 »Jelinčič za oživitev gospodarskega sodelovanja z ZRJ,« *STA*, 15. 2. 1995, pridobljeno 10. 12. 2019, <https://www.sta.si/1222134>.

97 »Jelinčič čestital Beogradu daytonski podpis,« *STA*, 27. 11. 1995, pridobljeno 11. 12. 2019, <https://sta.si/174216>.

98 »Jelinčič za TV Srbijo o odnosih med Slovenijo in ZRJ (2. 2.),« *STA*, 3. 2. 1998, pridobljeno 11. 12. 2019, <https://www.sta.si/322847>.

99 »Srbski tisk povzema pogovor Zmaga Jelinčiča za Radio Kragujevac,« *STA*, 28. 8. 1995, pridobljeno 11. 12. 2019, <https://www.sta.si/156486>.

100 »SNS proti preletu letal zveze NATO čez ozemlje Slovenije,« *STA*, 12. 10. 1998, pridobljeno 11. 12. 2019, <https://www.sta.si/366924>.

101 Šuen, »Za Veliko Slovenijo,« 7.

tegobe Slovenije 'južnjaški mafiji'; nastopa kot prepričan srbofil; Natovo posredovanje razlaga s Clintonovo spolno nemočjo, za Slovenijo pa pravi, da bi morala iskati prijatelje v vzhodnem bloku, v Aziji in pri neuvrščenih.« Jež je sicer ta »salto mortale« razumel kot znak razkrajanja stranke (za katero zdaj vemo, da je izredno trdoživa) in posledico dviga praga za vstop v parlament. Menil je, da je Jelinčič s tem poskusil novačiti novo volilno bazo – priseljence z juga, in to tako, da mu ne bi bilo treba spremeniti strankarskega programa niti sebe. Ob tem pa je bilo javno mnenje jasno, več kot polovica Slovencev je podpirala intervencijo NATA in vstop v to obrambno organizacijo. »Jelinčičev populizem je tako dejansko brez naboja, brez populusa.«¹⁰² Po padcu Miloševićevega režima oktobra 2000 odnosi z novimi oblastmi niso zastali,¹⁰³ Zmago Jelinčič pa je našel novo poslovno priložnost za Slovenijo in na povabilo iraškega veleposlaništva na Dunaju odšel v Irak, kjer je SNS podpisala pogodbo o sodelovanju pri pridobivanju poslov v Iraku z režimsko stranko Baath,¹⁰⁴ sodelovanje z Irakom pa je propagirala tudi v kasnejšem obdobju,¹⁰⁵ vse do padca režima Sadama Husseina.

Zanimivo je tudi povezovanje SNS s sorodnimi strankami ali politikami iz tujine. Evroskepticizem in nasprotovanje vstopu v Nato sta bili glavni skupni točki, ki sta pripeljali do podpisa izjave o sodelovanju s Slovaško narodno stranko,¹⁰⁶ v kontekstu odnosov z Italijo pa z današnjega vidika čudi čestitka ob velikem volilnem uspehu secesionistične stranke Severna liga, na državnih volitvah leta 1996 je namreč prejela 10 odstotkov glasov. Zmago Jelinčič je zapisal, da so bila »hotenja slovenskega naroda udejanjena pred kratkim, želim pa, da bi bile želje Padancev tudi kmalu uslišane.«¹⁰⁷ Ta usmeritev je zanimiva predvsem zaradi kasnejšega angažmaja SNS kot edine prepričljivo evroskeptične parlamentarne stranke, ki pa se ji nikoli po vstopu Slovenije v Evropsko unijo ni uspelo prebiti v evropski parlament. Zato ni bila članica nobene evropske politične skupine, njen evropski program, ki ga lahko povzamemo z eno samo parolo »Nočemo EU, smo za Evropo narodov«,¹⁰⁸ pa je še najbližje današnji italijanski postbossijevski Ligi kot eni od nosilk ideje t. i. suverenizma.¹⁰⁹

V obdobju pred letom 2000, ko se je tako rekoč celotni slovenski politični establishment brez pomislekov zedinil ob projektu vstopa v Evropsko unijo (in zvezo NATO)

102 Boris Jež, »Populizem brez populusa,« *Delo*, 17. 4. 1999, 3.

103 »Zmago Jelinčič o odnosih med Slovenijo in ZRJ,« *STA*, 24. 11. 2000, pridobljeno 11. 12. 2019, <https://www.sta.si/527042>.

104 »Jelinčič: Irak je pripravljen sodelovati s Slovenijo,« *STA*, 6. 11. 2000, pridobljeno 11. 12. 2019, <https://www.sta.si/523042>.

105 »Jelinčič: Slovenija ne izkorišča priložnosti na iraškem tržišču,« *STA*, 12. 1. 2001, pridobljeno 11. 12. 2019, <https://www.sta.si/536823>.

106 B. M., »Podpis izjave o sodelovanju s Slovaško narodno stranko,« *Prijatelj*, št. 9 (1996): 35, 36.

107 Tedanji vodja Severne lige Umberto Bossi se je zavzemal za odcepitev razvite severne Italije (Padanije) od nerazvitega juga in pogoltnega Rima. – »Mnenja in odmevi,« *Prijatelj*, št. 9 (1996): 10.

108 »Na kongresu SNS tudi o Jelinčičevi predsedniški kandidaturi,« *STA*, 18. 5. 2017, pridobljeno 12. 12. 2019, <https://www.sta.si/2388197>.

109 Termin v angleškem jeziku še ni dokončno vzpostavljen, italijanski slovar pa ga označuje za neologizem iz leta 2017 in ponuja razlago, da je to politični položaj, ki zagovarja obrambo ali ponovno vzpostavitev nacionalne suverenosti s strani naroda ali države, v nasprotju z dinamiko globalizacije in z nasprotovanjem nadnacionalnim politikam usklajevanja. – »Sovranismo,« *Treccani*, pridobljeno 20. 1. 2020, https://www.treccani.it/vocabolario/sovranoismo_%28Neologismi%29.

kot glavni prioriteti slovenske politike, je Slovenska nacionalna stranka v državnem zboru plula proti toku. Aprila leta 1997 je bila SNS edina parlamentarna stranka, ki je izrazila zadržke pri izjavi o skupni podpori za vključevanje v zvezo NATO.¹¹⁰ Enako je bilo tudi pri podpisu medstrankarskega sporazuma o sodelovanju pri vključevanju Slovenije v Evropsko unijo.¹¹¹ Leto dni kasneje je članstvo Zmaga Jelinčiča v pridružitvenem parlamentarnem odboru evropskega parlamenta povzročilo protest SDS in SKD, ker naj bi razpihoval »narodno sovraštvo in nestrpnost do nekaterih evropskih držav«. ¹¹² Pri vsem tem je zanimivo dejstvo, da se evroskepticizem mnogo bolj odkrito pojavlja v medijskih objavah stranke, v temeljnih dokumentih stranke pa bi o tem težko govorili. V programu iz leta 1991 je ost seveda naperjena proti Jugoslaviji in v prvi programski točki, ki govori o popolnoma samostojni in neodvisni Republiki Sloveniji lahko preberemo o potrebi po ustvarjanju pogojev, ki bodo omogočili svobodno vključevanje v Združeno Evropo.¹¹³ V dopolnjenem okvirnem programu iz leta 1995 fokus še vedno leži na preprečevanju kakršnihkoli povezav z republikami bivše Jugoslavije, vstop v Združeno Evropo pa je še vedno zaželen, vendar pogojen: »brez priklanjaanja komurkoli, brez podarjanja slovenske zemlje tujcem in v smislu interesa slovenskega naroda«. O vstopu v kakršnokoli evropsko združenje ali vojaško zvezo naj bi odločali državljani na referendumu.¹¹⁴ Povzetek volilnega programa iz leta 1996 v prvi točki celo govori o »popolnoma samostojni in neodvisni Republiki Sloveniji v evropskih okvirih«. ¹¹⁵ Leta 1995 je SNS pozdravljala sodelovanje Slovenske vojske v organizaciji Partnerstvo za mir in postopno vključevanje v obrambni sistem NATO. V tretji verziji programa iz leta 2000 se je dikcija povsem spremenila: »Zato bomo tudi v bodoče nasprotovali podpisom raznih vojaških ali gospodarskih sporazumov, ki so Sloveniji v škodo in katerih tolmačenje bi lahko Sloveniji krnilo samostojnost in neodvisnost ter ozemeljsko integriteto. Smo proti nesmiselnemu in nepremišljenemu vstopanju Republike Slovenije v Evropsko unijo, kajti že sedanje študije in razprave kažejo, da Slovenija od vstopanja v EU, kakršnega zagovarja sedanja vlada, ne bi oziroma ne bo imela nobene koristi. Prepričani smo, da Slovenija ne potrebuje novega gospodarja iz Bruslja, če pa potrebuje sodelovanje, mora biti izhodišče za to sodelovanje enakopravnost, enakovrednost in pa spoštovanje sopartnerjev.«

Referendum o teh vprašanjih je bil označen kot »neodtujljiva pravica slovenskega naroda«, medtem ko je v poglavju o vojski bilo tudi jasno povedano, da »Slovenska nacionalna stranka nasprotuje vstopanju v organizacijo NATO«. ¹¹⁶ Program stranke je tako z zakasnitvijo sledil njenemu dejanskemu prilagajanju novim izhodiščem,

110 »Vse parlamentarne stranke za vstop Slovenije v NATO,« STA, 11. 4. 1997, pridobljeno 11. 12. 2019, <https://www.sta.si/271829>.

111 »Predsedniki strank o doseženem dogovoru,« STA, 3. 7. 1997, pridobljeno 11. 12. 2019, <https://www.sta.si/287605>.

112 »SDS in SKD nasprotujeta članstvu Zmaga Jelinčiča v stalni delegaciji DZ v pridružitvenem parlamentarnem odboru evropskega parlamenta,« STA, 16. 2. 1998, pridobljeno 11. 12. 2019, <https://www.sta.si/325460>.

113 »Okvirni program slovenske nacionalne stranke.«

114 »Dopolnjeni okvirni program Slovenske nacionalne stranke,« 38.

115 »Povzetek programa SNS,« *Prijatelj*, št. 11(1996): 1.

116 »Program stranke.«

veliko bolj ažurno pa se je stranka prilagodila novim razmeram po vstopu Slovenije v EU in NATO ter leta 2005 v prvi člen programa resignirano zapisala: »Dejstvo je, da smo nasprotovali vstopu Republike Slovenije v Evropsko unijo in zvezo NATO, državljani pa so se na referendumu odločili za vstop oziroma pristop v obe integraciji in ti dve demokratični odločitvi večine spoštujemo, vendar pa bomo stalno bedeli nad tem, da bo izhodišče za sodelovanje enakopravnost, enakovrednost in spoštovanje vseh partnerjev.« Nekoliko manj racionalno, a s stališča stranke nedvoumno logično sprejeto, pa je ažurirani program govoril o pričakovani vlogi zveze NATO v slovenski obrambni ali celo zunanji politiki, saj so izrazili pričakovanje: »da bo le ta (zveza NATO, op. pisca) v skladu s 5. členom washingtonskega sporazuma pomagala pri ohranitvi integritete slovenskega ozemlja in onemogočila agresivne težnje sosednje Hrvaške«. ¹¹⁷

Novo tisočletje

Vladna kriza, ki je izbruhnila spomladi leta 2000, je odnesla vlado dr. Janeza Drnovška, tej SNS tokrat ni priskočila na pomoč. ¹¹⁸ Preden je bilo znano, kdo to bo, je javno celo naznanila, da bo podprla mandatarja desnice, saj »sedem let in pol podpiranja vladavine Drnovška in LDS ni prineslo nič dobrega niti SNS niti Sloveniji«. ¹¹⁹ Strankino mnenje pa se je spremenilo v trenutku, ko je bilo znano ime novega kandidata za mandatarja, to je bil namreč argentinski Slovenec dr. Andrej Bajuk, ki je deloval kot simbol ideologije, proti kateri je stranka v prejšnjih letih nastopala. ¹²⁰ A stranka tudi tokrat ni bila enotna, pomisleke je imela Polonca Dobrajc, kar se je odražalo v neenotnem glasovanju v državnem zboru in izstopu poslanke iz poslanske skupine, ¹²¹ mandat je zaključila kot samostojna poslanka. ¹²² Njen glas je bil na koncu odločilen za potrditev kratkotrajne vlade strank slovenske pomladi, ¹²³ ki je mandat nastopila pol leta pred rednimi volitvami. ¹²⁴ 15. oktobra 2000 je stranka na volitvah ponovno preseгла prag za uvrstitev v državni zbor in v njem imela štiri poslance.

117 »Čistopis dopolnjenega in aktualiziranega programa, Brdo pri Kranju, 21. maja 2005«.

118 »SNS: Proti zaupnici Drnovšku in za predčasne volitve,« *STA*, 11. 12. 2019, pridobljeno 11. 12. 2019, <https://www.sta.si/4777725>.

119 »Jelinčič: SNS bo podprla »pomladnega« mandatarja,« *STA*, 8. 4. 2000, pridobljeno 11. 12. 2019, <https://www.sta.si/478972>.

120 »SNS: Bajuk naj se odreče argentinskega državljanstva,« *STA*, 12. 5. 2000, pridobljeno 11. 12. 2019, <https://www.sta.si/486388>.

121 »Jelinčič: Poslanka Polonca Dobrajc že nekaj časa ni več članica SNS,« *STA*, 28. 4. 2000, pridobljeno 11. 12. 2019, <https://www.sta.si/483338>.

122 Na volitvah leta 2000 nastopi kot kandidatka SDS. – Tatjana Krašovec in Igor Zobavnik, *Poročilo o delu Državnega zbora v mandatnem obdobju 2000–2004* (Ljubljana: Državni zbor Republike Slovenije, 2004), 29.

123 Oznaka sledi iz samoimenovanja strank z desnega političnega spektra, ki so se s to oznako poskušale diferencirati od strank t. i. »starega režima«.

124 E. Ž., »Polonca Dobrajc,« *24 ur. com*, 25. 10. 2003, pridobljeno 20. 1. 2019, <https://www.24ur.com/novice/slovenija/polonca-dobrajc.html>.

Po volitvah se je vzpostavila levosredinska vlada,¹²⁵ proti kateri je stranka nastopala izrazito kritično, predvsem na račun po njihovem mnenju slabega ali mlahavega vodenja zunanje politike, kjer je opozarjala predvsem na težave s Hrvaško. V že znanim slogu stranke, »ki pove stvari, tako kot so«, so ob sporni hrvaški enostranski razglasitvi enotne ribolovne cone v izjavi povzeli vse argumente o mejnem sporu in odnosih z Republiko Hrvaško, ki so na dnevnem redu SNS še danes: »Na samovoljo Hrvatov in njihovo jasno namero 'storiti, kar hočemo' smo v poslanski skupini SNS ves čas jasno opozarjali. Dejstvo je, kar se je že nekajkrat izkazalo tudi že v praksi, da se glede na vedenje Hrvaške ne moremo in ne smemo zanašati na obstoječe mednarodne smernice, ki jih spoštujejo demokratične države, kot tudi ne na mednarodno pravo in 'dobre' sosedske odnose / ... / V SNS od slovenske uradne politike pričakujejo in zahtevajo odločnejši nastop in primerne ukrepe za zaščito slovenskega morja in slovenskih interesov nasploh.«¹²⁶ Osnovne usmeritve stranke so ostajale podobne, predvsem v kontekstu pričakovanega vstopa Slovenije v Evropsko unijo in zvezo NATO, kjer se je, kot je napovedala v programu, pridružila pobudi za razpis referendumov.¹²⁷

Glasno poudarjanje stališč, ki niso bila usklajena s pogledi ostalih strank, pa ni pripomoglo k strankini učinkovitosti oziroma vplivu na sprejemanje političnih odločitev. V skoraj treh letih so tako vložili več kot 20 zakonskih predlogov, a niti za enega niso dobili podpore koalicije in so se brez posebne samokritike pritoževali, »da vlada zakonske predloge presoja po tem, kdo jih je vložil, in ne po vsebini.«¹²⁸ Določena vprašanja so imela jasen znak populističnega delovanja, kot je na primer večkrat ponovljen predlog SNS za povišanje kazni pri spolnih deliktih ali v ljudskem besednjaku »kazni za pedofile in posiljevalce.«¹²⁹ Utečena praksa postavljanja poslanskih vprašanj je omogočila večjo vidnost strankinih stališč, na poslanca jih je v povprečju postavila več kot sto.

K širši sprejemljivosti političnih stališč stranke, velikokrat je bila pri njih name-noma osamljena, ni pripomogel obujeni šovinizem. Poleg podpihovanja slabih odnosov s Hrvaško je v tem obdobju na tapeti bila nova skupina, ki je nadomestila nekdanje »južnjake«. Govorimo seveda o fenomenu t. i. »izbrisanih«, ki jih je Ministrstvo za notranje zadeve februarja 1992 nezakonito izbrisalo iz registra stalnih prebivalcev in so bili obravnavani kot tujci, ki nezakonito prebivajo v Sloveniji. Izbris je prizadel več kot 25.000 oseb, ki so imele republiško državljanstvo ene od drugih jugoslovanskih federativnih republik in stalno bivališče v Sloveniji. Leta 1991 so slovensko državljanstvo dobili vsi prebivalci z republiškim državljanstvom Socialistične republike Slovenije.

125 Zaradi odhoda dr. Janeza Drnovška s čela vlade ob kandidaturi za predsednika države se je na sredini mandata vlada v podobni sestavi ponovno vzpostavila pod vodstvom dotedanjega finančnega ministra Toneta Ropa.

126 »Jelinčič: razglasitev ERC pričakovana; SNS zahteva odločnejši nastop Slovenije,« *STA*, 6. 10. 2003, pridobljeno 11. 12. 2019, <https://www.sta.si/770825>.

127 »SNS se pridružuje pobudi za razpis referendumov o EU in NATO,« *STA*, 17. 1. 2003, pridobljeno 11. 12. 2019, <https://www.sta.si/703739>.

128 »V SNS menijo, da vlada ignorira njihove zakonske predloge,« *STA*, 11. 9. 2003, pridobljeno 11. 12. 2019, <https://www.sta.si/764346>.

129 »SNS poziva vlado, naj zviša zaporne kazni za področje spolne nedotakljivosti,« *STA*, 22. 5. 2003, pridobljeno 11. 12. 2019, <https://www.sta.si/737542>.

Prebivalci, ki so imeli na dan odcepitve republiško državljanstvo drugih jugoslovanskih republik in stalno prebivališče v Sloveniji, so imeli pravico, da v šestih mesecih oddajo vlogo za državljanstvo. Po prvi sodbi ustavnega sodišča, ki je izbris označilo za nezakonitega, v slovenski politiki ni bilo veliko navdušenja nad popravo tega stanja, ki je mnoge med njimi pahnil v brezizhoden položaj kot brezpravno osebo, zaradi vprašanja odškodnin in ureditve stanja pa so se postopki tudi po mednarodnih sodiščih vlekli še leta. V stranki SNS, kjer je tematika revizije rednega podeljevanja državljanstev državljanom iz drugih republik do tedaj že izzvenela, so imeli do teh vprašanj najmanj ali nobenega razumevanja. SNS je tako predloge vladajoče koalicije, ki je poskusila delikatno vprašanje reševati s predlogom tehničnega zakona, ostro napadala,¹³⁰ poskusila pa tudi s svojim predlogom zakona.¹³¹ V strogo populistični drži se z odločbo ustavnega sodišča glede »izbrisanih« ni strinjala in je trdila, da »nikoli niso bili izbrisani iz nobenega registra, ampak samo niso bili vpisani v register državljanstev, ker tega niso hoteli / ... / gre v veliki meri za ljudi, ki so nasprotovali osamosvojitvi Slovenije in so se borili proti osamosvojitvi, nekateri 'celo z orožjem v rokah'«. ¹³² Uvodoma sem omenil, da so strankina retorika in njena dejanja kdaj tudi prestopila mejo družbeno sprejemljivega, a je z njimi tudi kovala politični kapital, saj je s tem večji potencialni volilni bazi pokazala, da ostaja nepopustljiva in radikalna.¹³³ Tako je v trenutku, ko je skupina »izbrisanih« med gladovno stavko leta 2005 prišla v državni zbor na pogovore s poslanci, na vratih poslanske skupine visel plakat, na katerem je pisalo: »Vsi izbrisani vabljeni na ples, igral vam bo Jelinčič na puško mitraljez!!!!« Kriminalisti so podali kazensko ovadbo proti neznanemu storilcu.¹³⁴ Druga skupina državljanov, ki se je izkazala za dobrega grešnega kozla pri pridobivanju političnih točk, so bili Romi. V kasnejšem obdobju je zaradi odmevnosti romske problematike pri Ambrusu sicer to bilo bolj v ospredju, sploh po počasnem izginjanju »izbrisanih« iz fokusa javnosti. SNS je problematizirala uvedbo romskega predstavnika v dvajsetih lokalnih skupnostih, predvsem ker naj ne bi šlo za stalno naseljeno populacijo, temveč za »migrantsko populacijo, ki se seli iz kraja v kraj«. ¹³⁵ Javnost je poskušala mobilizirati s predlogom zakona o urejanju romske problematike, v javnih nastopih pa je Rome označevala s slabšalnim izrazom »Cigani«. ¹³⁶ Cilj je bil dosežen, razprava v državnem zboru ob obravnavi zakona, to je bil dan nabiranja političnih točk: »Čeprav so poslanci LDS

130 »SNS: Bohinčeve izjave o zakonu o izbrisanih so zavajanje javnosti,« *STA*, 3. 11. 2003, pridobljeno 11. 12. 2019, <https://www.sta.si/778134>.

131 »SNS predstavila svojo različico ustavnega zakona o izbrisanih,« *STA*, 19. 2. 2004, pridobljeno 12. 12. 2019, <https://www.sta.si/808439>.

132 »SNS: Državni zbor naj zavrne sklepe ustavnega sodišča v primeru izbrisanih,« *STA*, 18. 4. 2003, pridobljeno 11. 12. 2019, <https://www.sta.si/728710>.

133 Tako se je izkazalo tudi na referendumu o tem vprašanju, kjer je sicer le dobrih 30 odstotkov volilnih upravičencev predlog tehničnega zakona zavrnilo s 95-odstotno večino. – »Večina proti tehničnemu zakonu o izbrisanih,« *MMC RTV SLO*, 4. 4. 2004, pridobljeno 11. 1. 2020, <https://www.rtvlo.si/slovenija/vecina-proti-tehnicnemu-zakonu-o-izbrisanih/17418>.

134 »Kazenska ovadba zaradi nestrpnosti,« *24 ur. com*, 6. 5. 2005, pridobljeno 20. 1. 2020, <https://www.24ur.com/novice/slovenija/kazenska-ovadba-zaradi-nestrpnosti.html>.

135 »SNS: Novi zakon o lokalni samoupravi in o lokalnih volitvah protislovenska,« *STA*, 30. 5. 2002, pridobljeno 11. 12. 2019, <https://www.sta.si/648725>.

136 Ivan Gerenčer, »Jelinčič na sodišče zaradi Ciganov,« *Delo*, 28. 1. 2005, 2.

menda hoteli ravno nasprotno, so z zahtevo, da se o zakonu Jelinčičeve stranke opravi splošna razprava, prav nacionalistom in njihovim ciničnim idejam omogočili sončenje pod žarometi televizijskih kamer. Nič čudnega ni, da se je prvak SNS na zasedanju parlamenta zadovoljno hahljal v kozjo bradico, saj so mu prav liberalci omogočili glavno vlogo v predstavi, med katero si je v svoj politični klobuk nabral novih političnih točk med ljudmi.«¹³⁷ Nekaj let kasneje je stranka postala zagovornica gorenjskih Sintov in je poskušala z diferenciacijo iskati slovenske in manj slovenske Rome, z besedami, »da so Sinti pravzaprav integralen del slovenskega naroda«.¹³⁸

A glede na to, da je bilo to obdobje konkretnjšega odpiranja slovenskega trga in tujih investicij, je pomembno v tem obdobju poudariti gospodarske koncepte SNS. V okvirnem programu iz leta 1991 so seveda lapidarno zapisani in v duhu čas govorijo o ukinitvi »velikih industrijskih kompleksov bazične industrije« brez možnosti za ekonomsko preživetje,¹³⁹ prednost pa naj bi imele ekološko bolj vzdržne panoge. Mimogrede naj omenim, da so bile naravovarstvene teme v delovanju SNS vedno zelo prisotne. Veliko bolj jasno je zvenel povzetek strankinih gospodarskih idej iz tega časa, »Slovenija naj bi se pri razvoju zgledovala po singapurskem receptu oziroma po razvojni filozofiji uspešnih azijskih držav, ne pa da se v Slovenijo prenašajo izkušnje z nemškega in italijanskega prostora«.¹⁴⁰ Tuji recepti, in to ne vedno najbolj uspešni, so zapisani tudi v kasnejših gospodarskih programih, leta 2000 ali 2005 je tako ponujen t. i. »ciprski model, ki bi bil zanimiv za vlagatelje tujega kapitala in koristen za našo državo«.¹⁴¹ Po propadu tega modela je stranka leta 2016 v gospodarski program modno zapisala zgolj naslednje: »da bomo naredili vse, da se bo RS ponovno, tako gospodarsko kot tudi politično povezala z Rusko federacijo, ki jo vidimo kot gonilno silo in garancijo novega gospodarskega razvoja«.¹⁴² V vseh programih je jasno zapisano zavzemanje za dosledno uveljavljanje tržnega gospodarstva ob pomislekih ob položaju slovenskega gospodarstva in kmetijstva v evropski skupnosti, leta 2003 je v parlamentarno proceduro vložila noveli zakonov o preprečevanju omejevanja konkurence in o prevzemih in tako »poskušala 'strezniti' slovensko politiko, da bi pristopila k zakonodaji, ki bi slovenskim podjetjem omogočala konkurenčnost«. Ob tem so predlagali, da z vstopom v EU Slovenija počaka še osem do deset let in tako pridobi nekaj časa, v katerem bi domače gospodarstvo pripravila za vstop na evropski trg. V programih, ki so veljali po prelomu tisočletja, je zapisan tudi stavek, ki govori o potrebi po vstopanju tujega kapitala. To bi moralo biti olajšano in odprto, »vendar odprto in urejeno s slovensko regulativo«. Poseben problem in točko, kjer je demagoško izkoriščen strah pred tujci, pa predstavlja

137 Jože Poglajen, »Pogrevanje Jelinčičevega golaža«, *Delo*, 28. 1. 2005, 3.

138 Jelinčič: Sinti so integralen del slovenskega naroda,« *STA*, 18. 9. 2008, pridobljeno 20. 1. 2020, <https://www.sta.si/1321494>.

139 Na takšen način je konec leta 1991 stranka denimo ponujala rešitev okoljskega problema v slovenski energetiki, saj bi lahko nemudoma zaprli jedrsko elektrarno v Krškem (ki jo je kasneje zaradi solastništva s Hrvaško problematizirala tudi kot politično temo in varnostno grožnjo) in termoelektrarno v Šoštanju kot najbolj problematični, izpad 40 odstotkov tam pridobljene energije pa bi nadomestili tako, da bi istočasno ugasnili njene največje porabnike, bazično industrijo, »predvsem železarn in Kidričevega.« – »Slovenska nacionalna stranka o Jedrski elektrarni Krško.«

140 Kuzmanič, »Politični ekstremizem pod Slovenci I,« 35.

141 »Program stranke.«

142 »Čistopis dopolnjenega in aktualiziranega programa, na Otočcu, 7. maja 2016.«

strankina ideja o zaposlovanju domače delovne sile. V prvi polovici devetdesetih let je poglavje o delu nosilo naslov »Nezaposlenost v Republiki Sloveniji« in govorilo o »Slovenih in Slovenkah ter lojalnih državljankeh in državljanih«, zagotavljanju novih investicij »izključno tam, kjer je domicil delovne sile, pri drugih delovnih organizacijah pa zagotavljanje izključne prednosti slovenskih delavcev«. ¹⁴³

Diskrepanca, ki je izhajala iz sočasne zahteve po tržnem gospodarstvu in odprtosti gospodarstva za naložbe po ciprskem vzoru, po drugi strani pa želja po zaščiti »nacionalnih interesov« v kombinaciji z evroskepticismom sta prišli na plan v novem tisočletju. V povezavi z zunajparlamentarno liberalno sredinsko stranko Nova, s katero je SNS združevalo zgolj nasprotovanje evropskemu povezovanju oziroma strah po izgubi dela suverenosti, sta po tem, ko je državni zbor potrdil obvezno preoblikovanje prostocarinskih prodajal na cestnih prehodih z državami EU v trgovine z normalno obdavčitvijo že pred formalnim vstopom v Evropsko unijo, ¹⁴⁴ zagnali referendumsko pobudo, za katero pa nista pridobili dovolj podpisov. ¹⁴⁵ Ta korak poleg evroskepticisma pripišemo tudi močnemu pritisku sosednjih držav po zaprtju donosnih trgovin. Drugače pa je bilo pri vprašanju neposrednih tujih naložb v »gospodarsko in narodno infrastrukturo«. ¹⁴⁶ Pri tem je SNS podobno kot več drugih strank načela debato o slovenskem nacionalnem interesu. ¹⁴⁷ Leta 2001 je tako Zmago Jelinčič dejal, da je: »Slovenski nacionalni interes pereča tema, ki se neposredno dotika Slovenije, vseh njenih državljanov in slovenskega gospodarstva, saj se v tem trenutku vršijo oziroma pripravljajo prevzemi določenih najvitalnejših slovenskih gospodarskih družb, ob tem pa je mogoče zaslediti samo ekonomske interese tujih prevzemnih družb, ki hlepijo po prevzemu slovenskega trga in onemogočanju slovenskih konkurentov.« ¹⁴⁸

To je izjavil le nekaj dni za tem, ko je SNS poskusila novelirati zakon o preprečevanju omejevanja konkurence tako, da ne bi bile prepovedane »tiste koncentracije podjetij, ki koristijo državi oz. celotnemu gospodarstvu zaradi znanstvenih, gospodarskih, socialnih in nacionalnih razlogov«. ¹⁴⁹ Stranka je v tem času glasno nasprotovala prodajam podjetij v državni lasti tujim korporacijam, predvsem v primeru farmacevtskega podjetja Lek, ¹⁵⁰ v t. i. pivovarski vojni pa je ostro napadala vlado zaradi prodaje

143 »Program stranke.«

144 »Odločitev o usodi duty freejev – na potezi je parlament,« STA, 4. 2. 2000, pridobljeno 11. 12. 2019, <https://www.sta.si/464442>.

145 »SNS poziva k zbiranju podpisov v podporo referendumu o PCP,« STA, 12. 7. 2001, pridobljeno 11. 12. 2019, <https://www.sta.si/576304>.

146 »Okvirni program.«

147 Fraza je kasneje zaradi izbruha gospodarske krize konec leta 2008 in propada družb, ki so jih slovenski lastniki neselektivno združevali v imenu »nacionalnega interesa«, dobila izrazito negativen prizvok, odsev tega pa je prišel tudi v trenutni program SNS, saj se stranka zaveda, da je Slovenija »izgubila večino gospodarskih subjektov, zato se bo SNS zavzemala za vrnitev le teh nazaj v slovenske roke in nasprotovala tajkunsko lopovskim prodajam nacionalnega bogastva za vsako ceno.« – »Čistopis dopolnjenega in aktualiziranega programa, na Otočcu, 7. maja 2016.«

148 »Jelinčič: Morda je zadnji trenutek, da zaščitimo slovenske nacionalne interese,« STA, 20. 12. 2001, pridobljeno 11. 12. 2001, <https://www.sta.si/610612>.

149 »SNS predlaga spremembe zakona v zvezi s koncentracijo podjetij,« STA, 17. 12. 2001, pridobljeno 11. 12. 2019, <https://www.sta.si/609849>.

150 »Jelinčič o prodaji Leka, agresiji sovražne Hrvaške in policijski diktaturi vladajoče koalicije,« STA, 26. 8. 2002, pridobljeno 11. 12. 2019, <https://www.sta.si/668410>.

Pivovarne Union belgijskemu Interbrewu in se postavila na stran Pivovarne Laško in znanega načrta o vzpostavitvi slovenskega holdinga pijač.¹⁵¹ Enako ostro se je postavila tudi proti vstopu tujih lastnikov v slovenske banke in s stranko Nova zagnala zbiranje podpisov za referendum za zakon o začasni prepovedi privatizacije dveh največjih slovenskih državnih bank.¹⁵² Kljub ne popolnoma koherentnemu programu tako lahko gospodarskopolične ideje SNS povzamemo s »prvo in osnovno programsko usmeritvijo SNS, iz katere izhajajo vse podrobnejše in direktnejše usmeritve – dobrobit slovenskega naroda – svoj gospod na svoji zemlji.«¹⁵³

Obrat na desno

Glasnost in poseganje po problematičnih temah sta stranki na volitvah leta 2004 prinesla drugi najvišji uspeh v zgodovini, osvojila je 6,3 odstotka glasov in v državnem zboru zasedla šest mest. Po polomu na liberalni sredini je vodenje vlade prevzela desnosedinska koalicija, s katero je SNS sklenila načelni dogovor, da bodo medsebojno usklajevali zakonske predloge, vložene v parlament. »S prejšnjo vlado se skorajda ni dalo sodelovati, saj ni upoštevala nobenih sugestij in predlogov nacionalne stranke,« je ob tem poudaril Zmago Jelinčič in ob trditvi, da je bil vedno kritičen do novega predsednika vlade Janeza Janše, pripomnil, da »so pri določenih zadevah, ki so jih obljubili, držali besedo, česar pri prejšnji oblasti nismo imeli prilike doživeti.«¹⁵⁴ Jelinčič je leto dni kasneje z vlado in sodelovanjem z SDS bil še bolj zadovoljen (»odkar je Janša na vladi, se da marsikaj zmeniti«) in je dodal, »da ni nič narobe, če SNS pri glasovanjih kdaj vskoči namesto DeSUS.«¹⁵⁵ »Zakaj pa ne, če je ideja dobra«, kot se mu je denimo na gospodarskem področju zdela uvedba enotne davčne stopnje, predvsem pa je pozdravljal trši pristop v zunanji politiki, predvsem pri odnosih s Hrvaško. V stranki pa ni bilo vse rožnato, saj je podpredsednik SNS in podpredsednik državnega zbora Sašo Peče javno izražal nasprotovanje reformnim ukrepom vlade, tudi tistim, ki jih je predsednik SNS podpiral, denimo enotni davčni stopnji.¹⁵⁶ Toda dvojnost v stranki je postajala vse večja težava, sploh zaradi različnega dojemanja ideoloških razlik, ki so presegale običajni pragmatizem in cinizem ustanovitelja stranke. Vzdušje v njej naj bi bilo naelektreno in poslanci naj bi zaradi vplivov na posamezne odločitve bili nesposobni opravljati svoje delo. 7. januarja 2008 so štirje poslanci SNS napovedali

151 »SNS se zavzema za oblikovanje slovenskega holdinga pijač,« STA, 2. 10. 2001, pridobljeno 11. 12. 2001, <https://www.sta.si/592217>.

152 »SNS in Nova stranka zbirata podpise za referendum o ohranitvi bank v slovenski lasti,« STA, 21. 5. 2002, pridobljeno 11. 12. 2019, <https://www.sta.si/646202>.

153 »Okvirni program.«

154 »Jelinčič: SNS ostaja brez dlake na jeziku,« STA, 3. 1. 2005, pridobljeno 12. 12. 2019, <https://www.sta.si/900041>.

155 Demokratična stranka upokojujencev Slovenije, ki je v desnosedinski koaliciji sicer predstavljala svetovnonazorsko izjemo ter jeziček na tehtnici.

156 »Jelinčič za STA: Nič ni narobe, če kdaj vskočimo namesto DeSUS (intervju),« STA, 26. 12. 2005, pridobljeno 12. 12. 2019, <https://sta.si/1008217>.

svoj odhod iz poslanske skupine in stranke, »ker niso hoteli biti Janševi kimavci«. ¹⁵⁷ Razcep SNS bi v tem primeru bil za preostala dva poslanca, Srečka Prijatelja in Zmaga Jelinčiča, zelo boleč, saj morajo v poslanski skupini biti najmanj trije poslanci. Med četverico si je glede izstopa premislil Bogdan Barovič in tako sta se v državnem zboru zoperstavili dve poslanski skupini podobnih političnih nazorov. ¹⁵⁸ Marko Pečauer je v *Delu* lepo ubesedil problematiko in vzrok za razhod našel v »razhajanju mnenj o opozicijski drži stranke, s tem pa tudi o profilu SNS. Ta ni nikoli bila klasična nacionalna stranka, pač pa samosvoja mešanica nazorov in stališč, zbranih z vseh vetrov.« ¹⁵⁹

Na volitvah jeseni 2008 je skupina prebeglih poslancev nastopila s svojo politično stranko Lipa, vendar se v državni zbor ni uvrstila, medtem ko je SNS kljub razcepu doživela minimalen padec podpore in s 5,4 odstotka glasov dobila pet mandatov. O političnem delovanju stranke lahko povzamem, da je bilo uperjeno proti Hrvaški, predvsem se je SNS odlikovala v kampanji proti sprejetju arbitražnega sporazuma. Pri tem ni skoparila z argumenti, ki so bili retorično morda učinkoviti, a niso odražali realnosti. Tako so denimo med desetimi razlogi proti arbitraži pod osmo točko zapisali, da načelo pravičnosti dopušča arbitražnemu sodišču, da »perversno skrije škandalozen ozemeljski ekspanzionizem ene države na škodo druge in Sloveniji odvzame več kot polovico Primorske, morje, dele Gorjancev in ozemlje med Dravo in Muro«. ¹⁶⁰ Stranka se je s tem vrnila k retoriki iz sredine devetdesetih let prejšnjega stoletja, ostrina tona pa je bila verjetno povezana s korupcijsko afero, ki je odnesla poslanca SNS Srečka Prijatelja. ¹⁶¹ Stranka, ki je previharila vse krize, je delovala vsebinsko izčrpano. Na državnozborskih volitvah leta 2011 je izpadla iz parlamenta, ponoven vstop ji ni uspel niti na naslednjih volitvah leta 2014. V javnosti je bilo strankino delovanje zelo malo opazno, navadno se je aktivirala zgolj v času volitev. V trenutku, ko je večina volilcev stranko že popolnoma odpisala, pa ji je s pomočjo izdatne kampanje v medijih desne politične provenience uspel za mnoge nepričakovan veliki met, leta 2018 je ponovno s 4,2 odstotka glasov vstopila v državni zbor.

V začetku svojega ponovnega parlamentarnega delovanja je iz opozicije, pogosto z desnosredinskimi strankami, nastopala proti manjšinski koaliciji premierja Marjana Šarča. Ideološko gledano je pri tem sodelovanju prišlo do paradoksa, saj se je SNS skupaj z SDS in krščanskodemokratsko Novo Slovenijo zavzemala za dosledno uveljavitev sodbe ustavnega sodišča glede financiranja zasebnega šolstva, ki se je v razpravah vsebinsko omejevalo predvsem na problem stopnje javnega financiranja šol pod okriljem katoliške cerkve. ¹⁶² Vse do programskih dopolnil iz leta 2016 je stranka brezpogojno

157 Peter Jančič, »Nočejo biti le kimavci Janeza Janše«, *Delo*, 7. 1. 2008, 2.

158 »Spori v SNS povzročili odhod treh poslancev (zbirno)«, *STA*, 7. 1. 2008, pridobljeno 12. 12. 2019, <https://www.sta.si/1247138>.

159 Marko Pečauer, »Še en razpad SNS«, *Delo*, 7. 1. 2008, 1.

160 »SNS predstavil deset razlogov proti arbitražnemu sporazumu«, *STA*, 20. 5. 2010, pridobljeno 12. 12. 2019, <https://www.sta.si/1515316>.

161 »Srečka Prijatelja privedli pred preiskovalnega sodnika«, *STA*, 11. 3. 2010, pridobljeno 12. 12. 2019, <https://www.sta.si/1489963>.

162 »Poslanci SDS in SNS vložili predlog ustavne obtožbe zoper Šarča (dopolnjeno)«, *SNS*, 21. 12. 2018, pridobljeno 12. 12. 2019, <https://www.sta.si/2588569>.

zagovarjala laično in brezplačno državno šolstvo, dopuščala pa je zasebne in verske šole, »ki pa naj ne bodo državno financirane v sedanjih okvirih (80 %), temveč največ do 50 %, saj gre v največji meri za elitizem oziroma versko indoktrinacijo«. ¹⁶³ Leta 2016 se je pasus omejil zgolj na omembo obstoja »vzporednega privatnega šolskega sistema«. ¹⁶⁴ A skupni nastopi na desnici so se kmalu zaključili. V zahtevnem usklajevanju dela manjšinske koalicije, ki ji projektna izvenkoalicijska partnerica Levica kmalu odrekla podporo, je jeseni 2019 SNS ponovno prevzela vlogo jezička na tehtnici in podprla nekaj ključnih projektov vlade, predvsem oba proračunska zakona. Ta premik je po glasovanju o podpori kandidatki za ministrico za razvoj in evropsko kohezijsko politiko v poslanski skupini povzročil nov razpad in konec decembra 2020 je iz stranke SNS v SDS prestopila poslanka Lidija Ivanuša, kot vzrok pa navedla, da »ravnanja Slovenske nacionalne stranke v zadnjem času ne odražajo ciljev in vrednot, ki so zapisane v programskih dokumentih stranke in zaradi katerih sem se odločila za aktivno politično udejstvovanje«. ¹⁶⁵

Tudi s tem pa se politične akrobacije SNS, ki je svojo vlogo pri podpori levosredinski vladi utemeljevala s tem, da je njena podpora določenim temeljnim zakonom nujna za normalno delovanje države, in tako dosledno sledila svoji deklaraciji konstruktivnosti, niso zaključile. Ob odstopu predsednika vlade Marjana Šarca se je izrekla za iskanje nove večine v državnem zboru, in ne za predčasne volitve. Ob sočasnem izbruhu globalne pandemije koronavirusa in oblikovanju nove vlade pod vodstvom Janeza Janše je svoje delovanje prilagodila novim razmeram in je dosledno podpirala vse predloge vlade, predvsem pa tiste, ki so delovali, kot da bi jih prepisali iz strankinih dokumentov, denimo ponovno uvedbo naborništvā ali krizno aktivacijo Slovenske vojske za potrebe varovanja južne meje. Analiziranje aktualnega delovanja SNS je tako z zgodovinopisne perspektive precej nevhvaležno delo, ki ga bomo lahko opravili šele po zaključku trenutnega mandata.

Ideologija in usmeritve

Trideset let ni kratka doba, v njej smo doživeli velike družbene spremembe. SNS je bila ustanovljena pred 29 leti in je v tem času prehodila dolgo pot, polno zapletov, razkolov, prestopov in sprememb. A spremembe so večkrat bile organizacijske kot pa ideološke narave. Od leta 1991 je v njenih programskih dokumentih prihajalo do sprememb, ki pa niso bile bistvene narave. Okvirni program stranke je tako lapidaren, da je natisnjen na eni sami strani, vpisan tudi v statut stranke in načeloma še danes veljaven. Vsi dodatki, ki so z leti spremljali spremembe politične stvarnosti, so večinoma plod

¹⁶³ »Čistopis dopolnjenega in aktualiziranega programa, Brdo pri Kranju, 21. maja 2005.«

¹⁶⁴ »Čistopis dopolnjenega in aktualiziranega programa, na Otočcu, 7. maja 2016.«

¹⁶⁵ Peter Truden, »Lidija Ivanuša o razlogih za izstop iz SNS in prestop v SDS: Moje vrednote so postale nezdružljive s stališči vodstva stranke. Če bi samo kimala, bi ravnala v nasprotju s svojimi prepričanji,« *Demokracija*, 20. 12. 2019, pridobljeno 20. 12. 2019, <https://www.demokracija.si/fokus/lidija-ivanusa-o-razlogih-za-izstop-iz-sns-in-prestop-v-sds-moje-vrednote-so-postale-nezdruzljive-s-stalisci-vodstva-stranke-ce-bi-samo-kimala-bi-ravnala-v-nasprotju-s-svojimi-prepicanji.html>.

dela njenega predsednika, strankarskega šefa z najdaljšim stažem. A tudi najdaljši programski dokument med petimi obstoječimi obsega natančno deset strani, v njem pa s kratkimi poglavji, preprostim jezikom in zgolj načelnimi ali simplističnimi rešitvami stranka nakaže svojo populistično usmerjenost. Iz pregleda programskih dokumentov in natančne analize poročanja o strankinem delovanju, ki ju je omogočil arhiv Slovenske tiskovne agencije, pa lahko izluščimo nekaj bistvenih usmeritev, ki se med seboj večkrat prekrivajo, od neprikrite ksenofobije do suverenističnega evroskeptizma, gospodarskega protekcionizma in doslednega zagovarjanja laicizma. Zanimivo je dejstvo, da je iz programa v kasnejšem obdobju popolnoma izginil protiklerikalni naboj, saj ga je lahko bralec v prvih štirih verzijah programa našel tudi v poglavjih, kjer bi ga najmanj pričakoval, denimo v gospodarskih programih. Eklekticizem, ki so ga strankinim stališčem pripisovali, pa se ni omejeval zgolj na to, da je občasno prihajalo do sprememb kurza, denimo ob prvem razkolu, temveč lahko iz poglavij izluščimo tudi tematike, ki so zveneale dobro pri nabiranju političnih točk ali pa so bile predmet zanimanja človeka, ki stranko pravzaprav predstavlja. V največ 17 poglavij dolgih programih je tako bilo leta 2005 eno namenjeno legalizaciji komplementarnega in naravnega zdravilstva ter je bilo enakovredno poglavju o zdravstvu. V vseh programih iz tega tisočletja je pod naslovom Ohranjanje narodove dediščine in avtohtonosti mogoče najti z zgodovinopisnega stališča sporne avtohtonistične teorije o izvoru Slovencev, predvsem pa ne gre pozabiti na zadnjo točko programov, ki govori o potrebi po spremembi državnih simbolov, eno od zanimanj Zmaga Jelinčiča pa je ravno heraldika. Poleg res osnovnih usmeritev je tako za uspeh delovanja stranke navadno več naredil medijski pomp kot pa striktna svetovnonazorska usmeritev, ki je bila dosledno, kot je nekoč zapel Iztok Mlakar, »levodesne bolj smeri«.¹⁶⁶

Viri in literatura

Audiovizualni viri

- Mlakar, Iztok. »Politik Gvido.« *Balade in štroncade*. Ljubljana: ZKP RTV SLO, 1994.

Članki

- Balažič, Milan. »Kako Jelinčič peče demokracijo.« *Finance*, 12. 6. 2006, 8, 9.
- Bratok, Tadej. »Jože Kopše: Nisem največji med političnimi spletkarji.« *Prijatelj 2*, št. 5 (1993): 6–11.
- Bratok, Tadej. »Slovenija – podoba evropskega naroda.« *Prijatelj 3*, št. 6 (1995): 45, 46.
- Bratok, Tadej. »Zmaga Razkrižancev in slovenske nacionalne stranke.« *Prijatelj 2*, št. 9 (1994): str. 24, 25.
- Bratok, Tadej. »Zmago Jelinčič: Podprli smo Drnovška, sicer bi nas pobili.« *Prijatelj 2*, št. 7 (1993): 4–11.

¹⁶⁶ Iztok Mlakar, »Politik Gvido,« *Balade in štroncade* (Ljubljana: ZKP RTV SLO, 1994).

- Bratok, Tadej. »Zmago Jelinčič: Smo in bomo ostali jeziček na tehtnici.« *Prijatelj 2*, št. 10 (1994): 10–19.
- Bratok, Tadej. »Polonca Dobrajc: Dokler bo obstajal le delček družbene lastnine, je možen državni udar.« *Prijatelj 2*, št. 4 (1993): 8–14.
- Canovan, Margaret. »«Populism for Political Theorists?»« *Journal of Political Ideologies* 9, št. 3 (2004): 241–52.
- *Delo*, 21. 9. 1992, 2. »Jelinčič: Slovenija naj se odtrga od Balkana.«
- Furland, Franc. »Jelinčičevi včeraj, danes, jutri.« *Prijatelj 2*, št. 4 (1994): 3.
- Gerenčer, Ivan. »Jelinčič na sodišče zaradi Ciganov.« *Delo*, 28. 1. 2005, 2.
- Hadalin, Jurij. »Nihče jim ne zaupa, pa še kar nastajajo: izvenparlamentarne politične stranke na Slovenskem od demokratičnih sprememb do danes.« *Prispevki za novejšo zgodovino* 57, št. 1 (2017): 215–24.
- Horvat, Boštjan. »V Slovenijo zelo subtilno prodira germanizacija.« *Panorama- tednik naših ljudi*, 11. 12. 1996, 6–7.
- Jančič, Peter. »Nočejo biti le kimavci Janeza Janše.« *Delo*, 7. 1. 2008, 2.
- Jež, Boris. »Populizem brez populusa.« *Delo*, 17. 4. 1999, 3.
- Koželj, Blanka. »Predsednik SNS Zmago Jelinčič med Slovenci v Italiji.« *Prijatelj 4*, št. 5 (1996): 46.
- Kršinar, Igor. »Zmago Jelinčič, predsednik Slovenske nacionalne stranke. Voja za Slovenijo še ni končana.« *Slovenec*, 25. 4. 1992, 25.
- Kuzmanič, Tonči. »Politični ekstremizem pod Slovenci I: SNS od tigrov do papirja.« *Prijatelj 4*, št. 38 (1996): 32–36.
- Kuzmanič, Tonči. »Politični ekstremizem pod Slovenci: SNS od tigrov do papirja.« *Časopis za kritiko znanosti*, 176 (1995): 47–69.
- M., B. »Podpis izjave o sodelovanju s Slovaško narodno stranko.« *Prijatelj 4*, št. 9 (1996): 35, 36.
- Pečauer, Marko. »Spopad v vrhu Slovenije se je prelomil na SNS.« *Delo*, 1. 9. 1992, 2.
- Pečauer, Marko. »Še en razpad SNS.« *Delo*, 7. 1. 2008, 1.
- Poglajen, Jože. »Pogrevanje Jelinčičevega golaža.« *Delo*, 28. 1. 2005, 3.
- *Prijatelj 4*, št. 29 (1996), 23–34. »Cerkvi in veleposestnikom vendarle ne bomo podarili gozdov!«.
- *Prijatelj 4*, št. 37 (1996), 30–41. »Dopolnjeni okvirni program Slovenske nacionalne stranke.«
- *Prijatelj 2*, št. 3 (1995), 1. »Katoliški cerkvi ne damo slovenskih gozdov.«
- *Prijatelj 3*, št. 8 (1995), 28. »Kronologija predloga Zakona o preprečevanju dvojnega državljanstva.«
- *Prijatelj 4*, št. 9 (1996), 10. »Mnenja in odmevi.«
- *Prijatelj 2*, št. 9 (1994), 1. »Naše domovine ne damo italijanskemu fašizmu!«
- *Prijatelj 4*, št. 29 (1996), 59–62. »Odgovori vlade na poslanska vprašanja poslancev SNS.«
- *Prijatelj 4*, št. 30 (1996), 58, 59. »Odgovori vlade na poslanska vprašanja poslancev SNS.«
- *Prijatelj 4*, št. 37 (1996), 37. »Okvirni program Slovenske nacionalne stranke.«
- *Prijatelj 4*, št. 30 (1996), 28. »Podpis tranzitnega sporazuma med Republiko Hrvaško in zvezo Nato potiska našo državo nazaj na Balkan in pomeni skrajno ignorantsko ravnanje slovenske vlade!«
- *Prijatelj 2*, št. 3 (1994): 23. »Poslanec Ivan Verzolac izključen iz Slovenske nacionalne stranke.«
- *Prijatelj 4*, št. 38 (1996): 1. »Povzetek programa SNS.«
- *Prijatelj 4*, št. 11 (1996): 38, 39. »Pregled dela Slovenske nacionalne stranke v štirih letih.«
- *Prijatelj 4*, št. 39 (1996): 19–26. »Slovenska nacionalna stranka preživela selekcijo! Štirje poslanci nacionalne stranke o sebi.«
- *Prijatelj 4*, št. 33 (1996): 23–26. »Slovenska nacionalna stranka v veliki meri uresničuje svoje obljube!«
- *Prijatelj 2*, št. 6 (1994), 1. »Zakaj referendum?«
- *Prijatelj*, št. 4–6 (poletje 1992). »Zmago Jelinčič: O čemer mi govorimo naglas, drugi na tihem mislijo.«
- *Prijatelj 2*, št. 10 (1994), 34. »Zorko Jelinčič: Slovenec sem!«

- Pucer, Edi. »Esuli nimajo v Istri kaj iskati.« *Primorske novice*, 30. 9. 1994, 29.
- Ravter, Nada. »Vseeno je, kako očistiš ladjo.« *7D*, 29. 1. 1997, 15–17.
- Robida, Pavle. »Cerkev spet debelo laže.« *Prijatelj* 4, 8 (1995): 31–33.
- Spruyt, Bram, Gil Keppens in Filip Van Droogenbroeck. »Who Supports Populism and What Attracts People to It?« *Political Research Quarterly* 69, št. 2 (2016): 335–46.
- Stamejčič, Ivana. »Dvotirna SNS.« *Novi tednik NT&RC*, 11. 3. 1993, 6.
- Stamejčič, Ivana. »Izredni kongres SNS za nezaupnico Jelinčiču: zahteve za moratorij na izplačevanje proračunskega denarja in ureditev pravnega nasledstva.« *Novi tednik NT&RC*, 18. 2. 1993, 6.
- Stamejčič, Ivana. »Se Jelinčiču maje stolček?: članstvo Slovenske nacionalne stranke zahteva izredni kongres.« *Novi tednik NT&RC*, 4. 2. 1993, 2.
- Štefančič, Marcel. »Psunjski: Hrvati v luči zgodovinske resnice; Marijan F. Kranjc, Slobodan Kljakić: Plava garda – poveljnikovo zaupno poročilo.« *Mladina*, 5. 7. 2006. Dostopno 20. 1. 2020. <https://www.mladina.si/100836/>.
- Mekina, Igor. »Nerazumne zahteve.« *Mladina*, 30. 1. 2013. Dostopno 3. 7. 2020, <https://www.mladina.si/120037/nerazumne-zahteve/>.
- Šuen, Matjaž. »Za Veliko Slovenijo.« *Tribuna*, 22. 4. 1991, 7.
- Taškar, Jana. »Nenaklonjeni spremembam.« *Delo*, 9. 12. 1992, 1.
- Truden, Peter. »Lidija Ivanuša o razlogih za izstop iz SNS in prestop v SDS: Moje vrednote so postale nezdružljive s stališči vodstva stranke. Če bi samo kimala, bi ravnala v nasprotju s svojimi prepričanji.« *Demokracija*, 20. 12. 2019. Dostopno 20. 12. 2019. <http://www.demokracija.si/fokus/lidija-ivanusa-o-razlogih-za-izstop-iz-sns-in-prestop-v-sds-moje-vrednote-so-postale-nezdruzljive-s-stalisci-vodstva-stranke-ce-bi-samo-kimala-bi-ravnala-v-nasprotju-s-svojimi-prepicanji.html>.
- Vrabc, Nevenka. »Slovensko državljanstvo nič več za kilo pljučne pečenke.« *Prijatelj* 2, št. 3 (1993): 16.

Monografije

- Krašovec, Tatjana in Igor Zobavnik. *Poročilo o delu Državnega zbora v mandatnem obdobju 2000–2004*. Ljubljana: Državni zbor Republike Slovenije, 2004.
- Mudde, Cas in Cristóbal Rovira Kaltwasser. *Populism. A Very Short Introduction*. Oxford: Oxford University Press, 2017.
- Rajičević, Veliša. *Hrvati v luči zgodovinske resnice*. Tržič: Učila International, 2006.

Spletni viri

- *24 ur. com*, 6. 5. 2005. »Kazenska ovadba zaradi nestrpnosti.« Pridobljeno 20. 1. 2020. <https://www.24ur.com/novice/slovenija/kazenska-ovadba-zaradi-nestrpnosti.html>.
- *Delo*. »Čistopis dopolnjenega in aktualiziranega programa Slovenske nacionalne stranke, sprejete na 7. kongresu stranke, Brdo pri Kranju, 21. maja 2005.« Pridobljeno 15. 10. 2019. https://www.delo.si/assets/media/other/20080820//SNS_program.pdf.
- *Delo*, 17. 10. 2006. »Jelinčiča oprostili, Šišku kazen.« Pridobljeno 11. 1. 2020. <https://www.delo.si/novice/kronika/jelincica-oprostili-sisku-in-gericu-kazen.html>.
- *Državni zbor Republike Slovenije. Poročilo za obdobje 23. 12. 1992 do 16. 10. 1996*. »DZ RS, Komisija za volitve, imenovanja in administrativne zadeve. Prestopi v poslanskih skupinah in preimenovanje poslanskih skupin, 28. 10. 1996.« Pridobljeno 12. 10. 2019. https://fotogalerija.dz-rs.si/datoteke/Publikacije/PorocilaDZ/1992_%E2%80%931996/Mandatno_porocilo_1992-1996.pdf.
- *Internet Archive – Wayback Machine*, 5. 4. 2001. »Program stranke.« Pridobljeno 4. 10. 2019. <http://web.archive.org/web/20010405031703/http://www.sns.si/SPLOSNA.htm>.

- *MMC RTV SLO*, 4. 4. 2004. »Večina proti tehničnemu zakonu o izbrisanih.« Pridobljeno 11. 1. 2020. <https://www.rtvlo.si/slovenija/vecina-proti-tehnicnemu-zakonu-o-izbrisanih/17418>.
- *Slovenska nacionalna stranka*. »Čistopis dopolnjenega in aktualiziranega programa Slovenske nacionalne stranke, sprejetega na 10. kongresu stranke na Otočcu, 7. maja 2016.« Pridobljeno 10. 5. 2019. https://www.sns.si/wp-content/uploads/Program-SNS-2016_FINAL.pdf.
- *STA*, 12. 12. 1991. »Slovenska nacionalna stranka za 55. člen Ustave.« Pridobljeno 9. 12. 2019. <https://www.sta.si/882267>.
- *STA*, 20. 12. 1991. »Slovenska nacionalna stranka o Jedrski elektrarni Krško.« Pridobljeno 9. 12. 2019. <https://www.sta.si/889473>.
- *STA*, 31. 12. 1991. »Slovenska nacionalna stranka v izjavi za javnost.« Pridobljeno 12. 12. 2019. <https://www.sta.si/897571>.
- *STA*, 1. 4. 1992. »Slovenska nacionalna stranka se pripravlja na volitve.« Pridobljeno 10. 12. 2019. <https://www.sta.si/991545>.
- *STA*, 12. 4. 1992. »Slovenska nacionalna stranka deluje protiustavno.« Pridobljeno 10. 12. 2019. <https://www.sta.si/1005494>.
- *STA*, 29. 8. 1992. »Novi Vjesnik: Jelinčičev »balkanski« šok.« Pridobljeno 10. 12. 2019. <https://www.sta.si/1217516>.
- *STA*, 9. 11. 1992. »Zmago Jelinčič obtožuje policijo.« Pridobljeno 10. 12. 2019. <https://www.sta.si/1224818>.
- *STA*, 9. 12. 1992. »SNS proti poskusom »krajnizacije« Slovenije.« Pridobljeno 9. 12. 2019. <https://www.sta.si/1228159>.
- *STA*, 20. 1. 1993. »Protest SNS ob izjavi Mazowieckega.« Pridobljeno 10. 12. 2019. <https://www.sta.si/1233030>.
- *STA*, 13. 2. 1993. »Izredni kongres SNS: Marjan Stanič – v. d. predsednika.« Pridobljeno 10. 12. 2019. <https://www.sta.si/1236595>.
- *STA*, 16. 2. 1993. »Jelinčič: 'To so ljudje s ceste'«. Pridobljeno 10. 12. 2019. <https://www.sta.si/1236958>.
- *STA*, 20. 3. 1993. »Pričetek kongresa Slovenske nacionalne stranke.« Pridobljeno 11. 12. 2019. <https://sta.si/1116>.
- *STA*, 13. 4. 1993. »Avto Zmaga Jelinčiča poškodovan z eksplozivnim telesom.« Pridobljeno 10. 12. 2019. <https://www.sta.si/4659>.
- *STA*, 31. 5. 1993. »Jelinčiču denarna kazen'«. Pridobljeno 10. 12. 2019. <https://www.sta.si/12357>.
- *STA*, 30. 6. 1993. »Marijan Poljšak ustanavlja novo stranko.« Pridobljeno 10. 12. 2019. <https://sta.si/16852>.
- *STA*, 30. 6. 1993. »Slovenska nacionalna stranka kot predlagatelj zakonov.« Pridobljeno 11. 12. 2019. <https://www.sta.si/16843>.
- *STA*, 15. 12. 1993. »Slovenska nacionalna stranka ob Božični poslanici slovenskih škofov.« Pridobljeno 11. 12. 2019. <https://www.sta.si/46427>.
- *STA*, 29. 12. 1993. »SNS bo vztrajala pri določitvi meje s Hrvaško na reki Mirni.« Pridobljeno 11. 12. 2019. <https://www.sta.si/48793>.
- *STA*, 10. 2. 1994. »Pred vhomom v zgradbo SNS našli ročno bombo.« Pridobljeno 11. 12. 2019. <https://www.sta.si/55009>.
- *STA*, 15. 2. 1995. »Jelinčič za oživitvev gospodarskega sodelovanja z ZRJ.« Pridobljeno 10. 12. 2019. Dostopno na: <https://www.sta.si/1222134>.
- *STA*, 15. 2. 1995. »Lap: Slovenski sokol je športno-rekreacijsko društvo.« Pridobljeno 11. 12. 2019. <https://www.sta.si/122138>.
- *STA*, 28. 8. 1995. »Srbski tisk povzema pogovor Zmaga Jelinčiča za Radio Kragujevac.« Pridobljeno 11. 12. 2019. <https://www.sta.si/156486>.
- *STA*, 27. 11. 1995. »Jelinčič čestital Beogradu daytonski podpis.« Pridobljeno 11. 12. 2019. <https://sta.si/174216>.

- STA, 29. 1. 1996. »SNS o novonastalem položaju.« Pridobljeno 11. 12. 1996. <https://www.sta.si/185699>.
- STA, 10. 4. 1996. »SNS ne podpira španske pobude.« Pridobljeno 10. 12. 2019. <https://www.sta.si/200816>.
- STA, 20. 1. 1997. »Zmago Jelinčič: 'SNS sprejema mandatarjevo ponudbo'«. Pridobljeno 13. 1. 2020. <https://www.sta.si/256070>.
- STA, 24. 1. 1997. »Janez Drnovšek oblikoval predloga za vlado 'minimalne večine'«. Pridobljeno 11. 12. 2019. <https://www.sta.si/257035>.
- STA, 29. 1. 1997. »7D: Zmago Jelinčič – Vseeno je, kako očistiš ladjo.« Pridobljeno 11. 12. 2019. <https://www.sta.si/257880>.
- STA, 26. 2. 1997. »Jelinčič: Referendum o gozdovih – 'zgodovinsko poslanstvo'. Pridobljeno 11. 12. 2019. <https://www.sta.si/263411>.
- STA, 29. 3. 1997. »Gozdovi, čigavi (bo)ste?«. Pridobljeno 11. 12. 2019. <https://www.sta.si/269541>.
- STA, 11. 4. 1997. »Vse parlamentarne stranke za vstop Slovenije v NATO.« Pridobljeno 11. 12. 2019. <https://www.sta.si/271829>.
- STA, 19. 5. 1997. »SNS za zaščito slovenskih podjetij pred prevzemi tujcev.« Pridobljeno 11. 12. 2019. <https://www.sta.si/278999>.
- STA, 28. 5. 1997. »Vsebina referendumskega vprašanja ZLSD v določenih točkah v neskladju z ustavo.« Pridobljeno 11. 12. 2019. <https://www.sta.si/280862>.
- STA, 3. 7. 1997. »Predsedniki strank o doseženem dogovoru.« Pridobljeno 11. 12. 2019. <https://www.sta.si/287605>.
- STA, 6. 11. 1997. »Pahor in Jelinčič o predlagani lustraciji.« Pridobljeno 11. 12. 2019. <https://www.sta.si/307757>.
- STA, 3. 2. 1998. »Jelinčič za TV Srbijo o odnosih med Slovenijo in ZRJ (2. 2.)«. Pridobljeno 11. 12. 2019. <https://www.sta.si/322847>.
- STA, 16. 2. 1998. »SDS in SKD nasprotujeta članstvu Zmaga Jelinčiča v stalni delegaciji DZ v pridružitvenem parlamentarnem odboru evropskega parlamenta.« Pridobljeno 11. 12. 2019. <https://www.sta.si/325460>.
- STA, 6. 4. 1998. »SNS odločno nasprotuje zoper odločbo ustavnega sodišča o rehabilitaciji vojnih zločincev.« Pridobljeno 11. 12. 2019. <https://www.sta.si/334018>.
- STA, 17. 6. 1998. »Jelinčič proti deklaraciji o spravi.« Pridobljeno 11. 12. 2019. <https://www.sta.si/346627>.
- STA, 27. 8. 1998. »Jelinčič napisal odprto pismo 'neznanemu junaku in slovenski vladi'«. Pridobljeno 11. 12. 2019. <https://www.sta.si/358312>.
- STA, 22. 8. 1998. »Zmago Jelinčič v Izraelu.« Pridobljeno 11. 12. 2019. <https://sta.si/357574>.
- STA, 26. 8. 1998. »Jelinčič: Pogovori na Mokricah pokazali nesposobnost slovenskih pogajalcev.« Pridobljeno 11. 12. 2019. <https://www.sta.si/358131>.
- STA, 12. 10. 1998. »SNS proti preletu letal zveze NATO čez ozemlje Slovenije.« Pridobljeno 11. 12. 2019. <https://www.sta.si/366924>.
- STA, 4. 2. 2000. »Odločitev o usodi duty freejev – na potezi je parlament.« Pridobljeno 11. 12. 2019. <https://www.sta.si/464442>.
- STA, 8. 4. 2000. »Jelinčič: SNS bo podprla »pomladnega« mandatarja.« Pridobljeno 11. 12. 2019. <https://www.sta.si/478972>.
- STA, 28. 4. 2000. »Jelinčič: Poslanka Polonca Dobrajc že nekaj časa ni več članica SNS.« Pridobljeno 11. 12. 2019. <https://www.sta.si/483338>.
- STA, 12. 5. 2000. »SNS: Bajuk naj se odreče argentinskega državljanstva.« Pridobljeno 11. 12. 2019. <https://www.sta.si/486388>.
- STA, 25. 9. 2000. »SNS vladi in zunanjemu ministru znova očita nesposobnost.« Pridobljeno 11. 12. 2019. <https://www.sta.si/514166>.

- STA, 6. 11. 2000. »Jelinčič: Irak je pripravljen sodelovati s Slovenijo.« Pridobljeno 11. 12. 2019. <https://www.sta.si/523042>.
- STA, 24. 11. 2000. »Zmago Jelinčič o odnosih med Slovenijo in ZRJ.« Pridobljeno 11. 12. 2019. <https://www.sta.si/527042>.
- STA, 12. 1. 2001. »Jelinčič: Slovenija ne izkorišča priložnosti na iraškem tržišču.« Pridobljeno 11. 12. 2019. <https://www.sta.si/536823>.
- STA, 12. 7. 2001. »SNS poziva k zbiranju podpisov v podporo referendumu o PCP.« Pridobljeno 11. 12. 2019. Dostopno na: <https://www.sta.si/576304>.
- STA, 2. 10. 2001. »SNS se zavzema za oblikovanje slovenskega holdinga pijač.« Pridobljeno 11. 12. 2001. <https://www.sta.si/592217>.
- STA, 17. 12. 2001. »SNS predlaga spremembe zakona v zvezi s koncentracijo podjetij.« Pridobljeno 11. 12. 2019. <https://www.sta.si/609849>.
- STA, 20. 12. 2001. »Jelinčič: Morda je zadnji trenutek, da zaščitimo slovenske nacionalne interese.« Pridobljeno 11. 12. 2001. <https://www.sta.si/610612>.
- STA, 21. 5. 2002. »SNS in Nova stranka zbirata podpise za referendum o ohranitvi bank v slovenski lasti.« Pridobljeno 11. 12. 2019. <https://www.sta.si/646202>.
- STA, 30. 5. 2002. »SNS: Noveli zakona o lokalni samoupravi in o lokalnih volitvah protislovenska.« Pridobljeno 11. 12. 2019. <https://www.sta.si/648725>.
- STA, 26. 8. 2002. »Jelinčič o prodaji Leka, agresiji sovražne Hrvaške in policijski diktaturi vlada-joče koalicije.« Pridobljeno 11. 12. 2019. <https://www.sta.si/668410>.
- STA, 17. 1. 2003. »SNS se pridružuje pobudi za razpis referendumov o EU in NATO.« Pridobljeno 11. 12. 2019. <https://www.sta.si/703739>.
- STA, 18. 4. 2003. »SNS: Državni zbor naj zavrže sklepe ustavnega sodišča v primeru izbranih.« Pridobljeno 11. 12. 2019. <https://www.sta.si/728710>.
- STA, 22. 5. 2003. »SNS poziva vlado, naj zviša zaporne kazni za področje spolne nedotakljivosti.« Pridobljeno 11. 12. 2019. <https://www.sta.si/737542>.
- STA, 11. 9. 2003. »V SNS menijo, da vlada ignorira njihove zakonske predloge.« Pridobljeno 11. 12. 2019. <https://www.sta.si/764346>.
- STA, 6. 10. 2003. »Jelinčič: razglasitev ERC pričakovana; SNS zahteva odločnejši nastop Slovenije.« Pridobljeno 11. 12. 2019. <https://www.sta.si/770825>.
- STA, 3. 11. 2003. »SNS: Bohinčeve izjave o zakonu o izbranih so zavajanje javnosti.« Pridobljeno 11. 12. 2019. <https://www.sta.si/778134>.
- STA, 19. 2. 2004. »SNS predstavila svojo različico ustavnega zakona o izbranih.« Pridobljeno 12. 12. 2019. <https://www.sta.si/808439>.
- STA, 25. 8. 2004. »SNS na volitve 'brez dlake na jeziku'«. Pridobljeno 12. 12. 2019. <https://www.sta.si/863058>.
- STA, 29. 9. 2004. »SNS po volitvah pričakuje vstop v vlado.« Pridobljeno 10. 12. 2019. <https://www.sta.si/873504>.
- STA, 3. 1. 2005. »Jelinčič: SNS ostaja brez dlake na jeziku.« Pridobljeno 12. 12. 2019. <https://www.sta.si/900041>.
- STA, 26. 12. 2005. »Jelinčič za STA: Nič ni narobe, če kdaj vskočimo namesto DeSUS (intervju).« Pridobljeno 12. 12. 2019. <https://sta.si/1008217>.
- STA, 7. 1. 2008. »Spori v SNS povzročili odhod treh poslancev (zbirno).« Pridobljeno 12. 12. 2019. <https://www.sta.si/1247138>.
- STA, 18. 9. 2008. »Jelinčič: Sintii so integralen del slovenskega naroda.« Pridobljeno 20. 1. 2020. <https://www.sta.si/1321494>.
- STA, 11. 3. 2010. »Srečka Prijatelja privedli pred preiskovalnega sodnika.« Pridobljeno 12. 12. 2019. <https://www.sta.si/1489963>.
- STA, 20. 5. 2010. »SNS predstavil deset razlogov proti arbitražnemu sporazumu.« Pridobljeno 12. 12. 2019. <https://www.sta.si/1515316>.

- STA, 18. 5. 2017. »Na kongresu SNS tudi o Jelinčičevi predsedniški kandidaturi.« Pridobljeno 12. 12. 2019. Dostopno na: <https://www.sta.si/2388197>.
- STA, 3. 6. 2018. »Izidi dosedanjih parlamentarnih volitev v Sloveniji.« Pridobljeno 12. 12. 2019. <https://www.sta.si/2520661>.
- STA, 21. 12. 2018. »Poslanci SDS in SNS vložili predlog ustavne obtožbe zoper Šarca (dopolnjeno).« Pridobljeno 12. 12. 2019. <https://www.sta.si/2588569>.
- STA, 26. 9. 2019. »Zmagu Jelinčiču naj bi policija danes vrnila odvzeto orožje.« Pridobljeno 10. 12. 2019. <https://www.sta.si/1218238>.
- STA, 11. 12. 2019. »SNS: Proti zaupnici Drnovšku in za predčasne volitve.« Pridobljeno 11. 12. 2019. <https://www.sta.si/4777725>.
- *Svobodna beseda*, 4. 9. 2018. »Odmevi na ustanovitev paravojaške organizacije 'Štajerska varda'«. Pridobljeno 12. 12. 2019. <https://www.svobodnabeseda.si/odmevi-na-ustanovitev-paravojaske-organizacije-stajerska-varda/>.
- *Treccani*. »Sovranismo.« Pridobljeno 20. 1. 2020. http://www.treccani.it/vocabolario/sovranoismo_%28Neologismi%29/
- Ž., E.. »Polonca Dobrajc.« *24 ur. com*, 25. 10. 2003. Pridobljeno 20. 1. 2019. <https://www.24ur.com/novice/slovenija/polonca-dobrajc.html>.

Jurij Hadalin

STRAIGHT TALK

THE IDEOLOGICAL-POLITICAL AND SOCIO-ECONOMIC CONCEPTS OF THE SLOVENIAN NATIONAL PARTY

SUMMARY

Ever since its spectacular success at the 1992 Parliamentary election, the Slovenian National Party has been a Slovenian political phenomenon that is very difficult to define. Due to certain elements of its programme and their reflection in the parliamentary and media appearances of its MPs, the Slovenian National Party has been placed on the right wing of the ideological spectrum and even pushed to the extreme right by some commentators. However, in its programme, it is possible to trace certain ideological positions that, in the Slovenian political space, usually create a line of separation between the left and right political orientation and push the party in question sharply towards the left pole. We are referring especially to the attitude towards the events during World War II, regarding which the Slovenian National Party has adopted an extremely positive attitude towards the National Liberation Struggle. On the other hand, among all the Slovenian parliamentary parties, the Slovenian National Party has definitely been the one whose programme has explicitly contained the highest number of elements that would justify a right-wing categorisation, also due to its open xenophobia. Due to extremely dynamic changes in the party itself, its public image has constantly been changing. As its programme has been remarkably stable, it has in fact been the party that has been unstable with its long history of rifts, dissolutions,

resignations, and even suspensions of its members or MPs. Its public image has transitioned from militant to a more acceptable one. However, it has often come close to the very limit of social acceptability, while its political rhetoric sometimes also crossed this line due to the political struggles and to ensure this party's place in the sun. The Slovenian National Party was established 29 years ago and has since then travelled a long way full of changes. These changes, however, have been mostly organisational rather than ideological. Since 1991, its programme documents have been altered, but not substantially. The party's framework programme is so lapidary that it has been printed on a single page and included in the party's statute. In principle, it is still valid today. All the amendments that have accompanied the changing political reality have mostly been introduced by the party's president, whose career as a party leader has been the longest one in Slovenia. Even the longest programme document among the five in existence consists of exactly ten pages, wherein short chapters, simple language, and only general or simplistic solutions are employed to indicate the party's populist orientation. An overview of the programme documents and a detailed analysis of the reporting on the party's activities enabled by the Slovenian Press Agency archives reveal some fundamental orientations that often overlap – from open xenophobia to sovereignist Euroscepticism, economic protectionism, and consistent advocacy of laicism. It is interesting that the anti-clerical charge, which was present even in those chapters of the initial four versions of the programme where one would least expect it (for example in the economic programmes), has totally disappeared from the programme later on. The eclecticism ascribed to the party's standpoints was not limited only to the occasional changes in the party's direction, for example during its first split. It is also possible to distinguish topics from the chapters that were useful to score political points or were the subject of interest of the man who actually represents this party. Among the programmes that consisted of seventeen chapters at most, in 2005, one chapter was thus dedicated to the legalisation of complementary and natural medicine and was on a par with the chapter about healthcare. In all the programmes from this millennium, we can find autochthonist theories about the origin of Slovenians that are disputable from the historiographical point of view. We should also not overlook the last point of the programmes, which refers to the need to change the state symbols, as heraldry is actually one of Zmago Jelinčič's subjects of interest. Apart from its extremely basic orientations, the media attention has thus often contributed more to this party's successful functioning than its strict worldview orientation.